

II RIIGIKOGU

9. istungjärk. **Protokoll nr. 293 (41).**

1925. a.

II Riigikogu koosolek 10. detsembril
1925. a. kell 10 hom.

Kokku on tulnud 89 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: siseminister **K. Einbund**, sõjaminister **J. Soots**, põllutöominister **A. Kerem**, töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**.

Päevakord:

1. Endise Eestimaa avaliku hoolekande asutuse varanduste Tallinna linnale andmise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

2. Ainetē hindade ja veokulude üle andmete kogumise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

3. Tsiviilkohtupidamise seaduse §§ 978, 1010, 1012, 1047 ja 1048 muutmise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

4. Piimasaaduste väljaveo kontrolli seaduse muutmise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

5. Tööstusliikude koolide seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

6. Seisuste kaotamise seaduse muutmise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

7. Maaseadusega võõrandatud maadel asuvate väiketalude rendivahekorra uuendamise seaduse („Riigi Teataja“ nr. 51/52 — 1924. a.) täiendamise seadus — rkl. J. Krass'i ettepanek.

8. Riigikogu liikmete riigiraudteedel tasuta sõidu seadus—Riigikogu liikmete L. Johanson'i, E. Veberman'i, R. Penno, V. Grigorjev'i, K. Arras'e ja J. Teetsov'i ettepanek.

9. Põllutööliste tööaja ja palgaolude korraldamise seaduse muutmise seadus — III lugemisel.

10. Kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korraldusseadus — II lugemisel.

11. Põlise tarvitamise ja eluaseme seadus — maakomisjoni ettepanek.

12. Kogukondade ja asutuste rendimaade korraldusseadus — maakomisjoni ettepanek.

13. Üüriseaduse muutmise ja ärakaotamise seadus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Jürman**, vahepeal esimees **A. Rei**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 10.10 min.

1. Päevakorra Juhataja A. Jürman:
täiendamine. Avan Riigikogu koosoleku.

O. Gustavson (stp): Teen ettepaneku päevakorra üheksandaks punktiks võtta maakonnanõukogude valimise seaduse täiendamise seadus — O. Gustavson'i, M. Juhkam'i, O. Liigand'i, E. Veberman'i ja P. Baranin'i ettepanek. Siin tuleb otsustada ainult seaduseelnõu käigu küsimus. See ei võtaks rohkem, kui pool minutit aega.

Juhataja A. Jürman: Rkl. Gustavson'i poolt on ettepanek tehtud, võtta 9-daks päevakorra-punktiks maakonnanõukogude valimise seaduse täiendamise seadus. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud,—seega on päevakord kindlaks määratud.

2. Endise Eesti- Redaktsiooni komisjoni aruandja
maavaliku hoolekande asu- O. Gustavson (loeb):
tuse varanduste „Redaktsiooni komis-
Tallinna linna- jon paneb Riigikogule ette
le andmise vastu võtta „Endise Eesti-
seadus — re- maa avaliku hoolekande
daktsioon. asutuse varanduste Tal-
linna linnale andmise seaduse“ lõplik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul järgmiste muudatustega:

1. § 1, lit. a) teine rida: tänavatel, p. o. uulitsatel.“

Redaktsiooni komisjoni nimel on mul teatada, et redaktsiooni komisjon selle paranduse tagasi võtab ja seda järgmistel põhjustel. Praegu on teatavasti küsimus, mida tarvitada, kas tänav või uulits, alles lahtine. Linnavolikogud, eriti Tallinna linnavolikogu, on pikalt selle üle vaieldud, aga lõpuotsusele pole siiski jõutud. Et mitte anda põhjust oletamiseks, nagu pooldaks Riigikogu tänava asemel uulitsat, võtab redaktsiooni komisjon oma ettepaneku tagasi.

Juhataja A. Jürman: Konstateerin, et redaktsiooni komisjoni parandus 1. on tagasi võetud, sellepärast ei tule ta hääletamisele.

Aruandja **O. Gustavson** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega parandused 2 ja 3.

2. Sealsamas, kolmas rida: päraldistega, p. o. päraldistega.

3. § 2, viimane rida: ja nad, p. o. ja varandused.

3. Ainete hindade ja veokulude üle andmete kogumise seadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega parandused 1—5.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Ainete hindade ja veokulude üle andmete kogumise seaduse“ lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastu võetud kujul järgmiste muudatustega:

1. § 2 vastu võtta järgmiselt: Iga aine kohta peab tähendatama selle kõige kõrgem ja kõige madalam, samuti kõigeenam müüdiva sordi keskmine hind.

2. § 3 vastu võtta: Linna- ja alevivalitsused on kohustatud saatma kogutud andmed hindade üle riigi statistika keskbüroole, erakorralistel juhtumistel aga, mis ei luba viivitust, ka teistele riigiasutustele otsekohe, kui viimased seda nõuavad, ja samal kujul, nagu need andmed esitatud või esitatakse riigi statistika keskbüroole.

3. § 4 teine lõige vastu võtta: Juhtumisel, kui riigile keskmise hinnaga osta ei saa, võib vastav asutus, selle kohta eriakti kokku seades, osta ka kõrgema hinna eest, makstes mitte üle kõige kõrgema hinna, mis määratud käesoleva seaduse alusel.

4. § 5: loetlemisel tarvitada numbrite asemel tähti.

5. Sealsamas, teine lõige, algus: ainete nimekirja, p. o. nende ainete nimekirja.

4. Tsiviilkohtupidamise seaduse §§ 978, 1010, 1012, 1047 ja 1048 muutmise seadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega parandused 1—3.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Tsiviilkohtupidamise seaduse“ §§ 978, 1010, 1012, 1047 ja 1048 muutmise seaduse lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul järgmiste muudatustega:

1. Pealkiri: „Tsiviilkohtupidamise seaduse muutmise seadus varanduse aresti alla pane-

mise, hoiuleandmise ja müügi asjus“ muuta, nagu ülemaal tähendatud.

2. § 978 ja § 1012 loetlemisel tarvitada numbrite asemel tähti.

3. § 1010, teine rida: kui nad aga kokku ei lepi, siis kohtupristavi poolt, p. o. vastasel korral aga pristavi poolt.

5. Piimasaaduste väljaveo kontrolli seaduse muutmise seadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu redaktsiooni komisjoni ettepanek.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Piimasaaduste väljaveo kontrolli seaduse muutmise seaduse“ lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul.

6. Tööstuslike koolide seadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu

nähtava enamusega parandused 1—5.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Tööstuslike koolide seaduse“ lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul järgmiste muudatustega:

1. § 3, teine rida: otsustab ülalpidaja, p. o. otsustab kooli ülalpidaja.

2. § 9 kolmas rida: kokkuleppel, p. o. viimase kokkuleppel.

3. § 11 vastu võtta: Riigi tööstuslikud koolid sulutakse ja toetuseandmine riigi poolt õpetajate palkadeks toetustsaavatele tööstuslike koolidele lõpetatakse Vabariigi Valitsuse sellekohasel otsusel.

4. § 12. esimese lause lõpuosa vastu võtta: mille avamise tingimustes ette nähtud õppe-maksu võtmise võimalus.

5. § 17 teine lõige, kolmas rida: kustutada „ära“ ja „selle juures“.

Aruandja **O. Gustavson** (loeb):

6. § 22: Õpitavate ainete, p. o. õpeainete. Siin tuleks redaktsiooniline viga parandada — „õpeainete“ asemel peab olema „õppeainete“.

Juhataja **A. Jürman**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on parandus 6. vastu võetud.

Aruandja **O. Gustavson** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega parandused 7—24.

7. § 24, kolmas rida: kursust ei ole lõpetanud, p. o. kursust ei lõpeta.

8. § 28, neljas rida: vabu kohti, p. o. vabakohti.

9. § 31 vastu võtta: Kui tööstusõpilaste koolis on vabakohti, võib kooli erakordselt vastu võtta õpilasteks ka isikuid, kes samal ajal ei ole tegevad tööstusettevõtetes.

10. § 32 vastu võtta: Tööstusõpilaste koolis võib soovil korral õppida vastava klassi ainetest ainult üksikuid aineid, kusjuures sarnaseid õppijaid nimetatakse vabaõppijaiks. Kui vabaõppija täidab, olgugi kauema kui normaalaja kestel, kõigis sunduslikuis aineis kõik nõudmised, siis omandab ta kooli kursuse lõpetanud õpilase õigused.

11. § 33. teine lõige vastu võtta: Klassi avamiseks tarviliku õpilaste arvu alammäära otsustab haridusministeerium.

12. § 34. algus vastu võtta: Tööstusliku kooli esimesest klassist kõrgematesse klassidesse jne.

13. § 35. neljas rida: riikkondsuse, p. o. kodakondsuse.

14. § 36. teine lõige, kolmas rida: iseliiki, p. o. eriliiki.

15. § 37, esimese lause lõpp vastu võtta: loetakse tööstuses õpilaste hulka ega arvestata nendega kui töölistega tööstusliku maksu määramisel ettevõtte peremehele.

16. § 41, neljas rida: kokkuleppel, p. o. kokkuleppel vastavalt.

17. § 47, neljas rida: kokkukõlas seaduse määrustega, p. o. kooskõlas seaduste ja määrustega.

18. Sealsamas, lit. f): kuid mitte üle ühe nädala, p. o. kunni ühe nädalani.

19. § 48, viimane rida: asetäitja, p. o. asemiku.

20. § 52, kolmas lõige: lahti ütelda, p. o. keelduda.

21. § 69, vastu võtta: Riigikoolides asutatakse haridusministeeriumi, teistes koolides kooli ülalpidaja otsusel kooli hoolekogu.

22. § 70. moodustavad, p. o. koosneb.

23. § 72, kolmas rida: aga õppejõududele üldse märkusi, p. o. samuti ka õppejõududele märkusi.

24. § 87, kolmas rida: on vabastatud, p. o. on . . . vaba.

7. Seisuste kaotamise seaduse muutmise seadus — redaktsioon.

joni parandus.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Seisuste kaotamise seaduse

Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu redaktsiooni komis-

muutmise seaduse“ lõplik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul järgmise muudatusega:

1. Märkus, teine lõige, vastu võtta:

Saaremaa rüütelkonna mõisatest planeerimisel eriotstarbeteks eraldatud krundid, samuti ka senni planeerimise korras kruntimata maatükid, mis välja antud eriotstarbeteks, või kasutatakse maakonna omavalitsuse poolt oma tarbeteks, tunnustatakse Saaremaa maakonna omanduseks ühes neil asuvate hoonetega.

8. Maaseadusega võõrandatud maadel asuvate väike- talude rendivahekorra uuendamise seaduse („Riigi Teataja“ nr. 51/52 — 1924. a.) täiendamise seadus — J. Krass'i ettepanek.

J. Krass (as): Teen ettepaneku käesolev seaduseelnõu anda maakommisjoni.

Juhataja **A. Jürman**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu maakommisjoni antud.

9. Riigikogu liikmete riigiraudteedel tasuta sõidu seadus — L. Johanson'i, E. Veberman'i, R. Penno, V. Grigorjev'i, K. Arras'e ja J. Teetsov'i ettepanek.

L. Johanson (stp): Teen ettepaneku käesolev seaduseelnõu anda üldkommisjoni.

Juhataja **A. Jürman**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu üldkommisjoni antud.

10. Maakonnainõukogude valimise seaduse täiendamise seadus — O. Gustavson'i, M. Juhkam'i, O. Liigand'i, E. Veberman'i ja P. Baranin'i ettepanek.

O. Gustavson (stp): Ma teen ettepaneku käesolev seaduseelnõu anda üldkommisjoni.

M. Laarman (põl), kohalt: Ma arvan, et seda seaduseelnõu on parem anda omavalitsuse komisjoni. Teen ettepaneku anda seaduseelnõu omavalitsuse komisjoni.

O. Gustavson (stp): Käesoleva seaduse juures tuleb esikätt kaalumisele küsimus, kas maanõukogu valimise seaduse üldise konstruktsiooni järgi on paikapidav põhimõte, et alevid osa võtavad maakonnainõukogude valimisest. Ma arvan, et selle küsimuse otsustamisel on üldkommisjon kompetentsem, kui omavalitsuse komisjon. Sellel eeldusel tegin ettepaneku anda käesolev seaduseelnõu üldkommisjoni.

M. Laarman (põl): Senni on meil niisugune praksis olnud, et kui on tegemist küsimusega, mis puutub omavalitsustesse, siis antakse ka vastav seaduseelnõu omavalitsuse komisjoni. Tahetakse seaduseelnõu anda ka üldkomisjoni, siis tehakse seda pärast. Mina arvan, et praegu ei ole mingisugust põhjust teist praksist üles võtta, sellepärast teen ettepaneku, see seaduseelnõu anda omavalitsuse komisjoni.

Juhataja A. Jürman: On tehtud kaks ettepanekut — rkl. Gustavson'i poolt — anda seaduseelnõu üldkomisjoni ja rkl. Laarman'i poolt — anda omavalitsuse komisjoni. Panen ettepanekud paralleel-hääletamisele selles järjekorras, nagu nad tehtud.

Hääletamisele tuleb ettepanek — anda seaduseelnõu üldkomisjoni. (Hääletatakse.)

Hääletamisele tuleb ettepanek — anda seaduseelnõu omavalitsuse komisjoni. (Hääletatakse.) Kumbki ettepanek ei ole absoluutset enamust saanud. Asun ettepanekute „poolt“ ja „vastu“ hääletamisele.

(Hääletatakse.) Ettepanek — anda seaduseelnõu üldkomisjoni — on saanud poolt 33 häält, vastu 22 häält. Ettepanek — anda seaduseelnõu omavalitsuse komisjoni — on saanud poolt 31 häält, vastu 31 häält. Seega on ettepanek — anda seaduseelnõu üldkomisjoni — vastu võetud.

11. Põllutöölise tööaja ja palgaolude korraldamise seaduse muutmise seadus — III lugemisel.

Töökaitse komisjoni aruandja **J. Voimann** (loeb):

Põllutöölise tööaja ja palgaolude korraldamise seaduse muutmise seadus.

K. Tamm (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mina leian, et käesolev seadus tuleks tõesti tõsiselt võtta ja et novell põllutöölise seaduse juurde oleks väga vajalik. Meie ei või seadust ainult pealkirjaga välja anda, vaid peame temale ka sisu leidma. Et selle seaduse endine sisu, mis 1921. a. välja antud, väga puudulik oli, siis tooksin ma selle põhjenduseks mõned motiivid ette. Näiteks nõuab see seadus, mida kavatakse muuta, väga kategooriliselt, et alati olgu kirjalikud lepingud sõlmitud ja alati kahes eksemplaris, ka neil juhtumistel, kui õieti kõik palgatingimised oleksid kas üleriikliku segakomisjoni poolt või töö-hoolekandeministri poolt fikseeritud. Niisugust korda Lääne-Euroopas ei tunta. Kui on segakomisjoni suundmäärused olemas, mis vasta-

vad niinimetatud tariif- või kollektiivlepingule, siis ei nõuta Lääne-Euroopas mingisugust kirjalikku lepingut poolte vahel. Seda väljendab väga selgesti see põllutöölise seadus, mis Saksamaal revolutsiooni ajal välja anti. See põllutöölise seadus ei tehtud parlamentlikus korras, vaid tööandjate ja töölise organisatsioonide esitajate poolt ja kinnitati nõnda nimetatud kuue rahvavoliniku poolt — Volksbeauftragter, kelle võimupiirkond vastas Vene ajutisele valitsusele Venemaal. Nimetatud seaduse § 2. on kindla sõnaga öeldud, et niisuguste lepingute jaoks, mis on tariiflepingu alusel sõlmitud, ei ole kirjalikku vormi vaja. Kirjalikke lepinguid on ainult siis vaja, kui segapalk, see tähendab rahas ja natuuras, on määratud, kui aga palk ainult rahas, siis ei nõuta mingisugust kirjalikku lepingut ja mitte kunagi kahes eksemplaris, kui juba, siis ühes. Ainult sellel juhtumisel, kui tööline kirjalikku lepingut nõuab, tuleb temale ärakiri lepingust välja anda. Mis puutub tööajasse, siis selle peale vaatamata, et Saksamaa nüüd paremates oludes on geograafiliselt, maapinna ja ilmastiku poolest, on seal ette nähtud normaaltöötunde aastas palju rohkem kui meil, nimelt 2.900 normaaltöötundi, kuna meil korjab neid kõigest 2.511. Sellest, mu härrad, võite näha, et meil võistlus väljamaaga raske on. Meil tuleb palju ülesehitavat tööd teha, sest meil on väga suur protsent taludest asunikatalud ja seal meie väikese tööjõuga välja ei tule. Mina võiksin teile näiteks ette tuua ühe vana tubli põllumehe, kes kõige suure töö juures priskem välja näeb, kui meist võib olla 75%. (L. Johanson, stp: Jõi hästi õlut!) Tema seletas mulle veel nende päevade sees, et ta läinud suvel, kui ilmad head olid ja sadu ei takistanud tööd teha, keskmiselt kunni 17 tundi päevas töötanud, sulaseid ta muidugi ei lasknud teha nii kaua, ja ühel päeval jõudnud ta isegi 19 tunni peale. (M. Martna, stp: Kas ta 25 peale ei jõudnud?) See on fakt. Ta on väga terava mõistusega mees ja kooliharidus ei ole tal suur. Ta on ainult külakoolis käinud, aga peaasi on loodusand, ja ma arvan, et kui härrade sotsialistide hulgast keegi temaga vaidlema tahaks hakata, ta teid kõiki üle lööks. (Vahel hüüe pahemalt poolt: Vana mees.) Ta ei ole liiati vana, vaid umbes neis aastates, nagu endine Riigikogu esimees härra Jaan Tõnisson.

Mis puutub puhkeajasse, siis olid 1921. a. kevadel Riigikogu poolt väljaantud põllutöölise seaduses ette nähtud töö juures kaunis pikad puhkeajad. Välisriikides arvatakse isegi, et need puhkeajad, ka siis kui päevatöö 11 või 12 tundi pikk on, ei pruugiks üle 2 tunni terve päeva kohta olla. Meil on 3-kunni 3½-tunnist puhkeajaga pooldatud.

Saksa seaduses, mis revolutsiooni ajal vastu võeti, on isegi ette nähtud, missugustel juhtumistel võib töölislert palka kinni pidada. Seaduse § 10 on töölislert palga kinnipidamist üksikasjaliselt fikseerinud, nimelt on öeldud, et kui tööline ilma põhjuseeta töölt lahkub vastu lepingut, siis tohib tema sularaha palgast $\frac{1}{4}$ kinni pidada, mis aga kogusuuruses ei tohi suurem olla kui 15-kordne päevapalk välja teeb. See Saksa seadus püüab üldse mõlema poole huvisid kaitsta, mitte ainult töölislert vaid ka tööandjate huvisid. Seaduse kommentaaril on veel seletatud, mispärast seda palga kinnipidamist vaja on. Nimelt võivad mitmedki kahjutasunõudmised tööandjal töölislert vastu rekkida mitte lubatud tegevuse, või deliktide või „nedosvolennoje deistvie“ eest, nagu peremehe asjade omandamise eest, asjade vigastamise ja lepingu rikkumise eest. Ka kui mõned tööriistad ei ole tööandjale välja antud, või kui võib olla viga on tehtud eluruumidele, aiale, ja kui põllumaa on kuidagi rikutud, siis on selles seaduses ette nähtud mõnesugused trahvid. Need trahvid on ette nähtud Saksa ajutise valitsuse poolt kinnitatud Landarbeits Ordnung'i § 13-das, milles on öeldud, et need trahvirahad lähevad töölislert eneste kasuks, aga siiski on nad ette nähtud, ja see on ju väga ilus ja hea, et korralikud töölislert sellest kasu saavad ja korratud võib trahvida. Korterite kohta on öeldud mitte nii kategooriliselt nagu meil, et töölislert väljaantavad korterid peaksid võimaluse korral vastama kõlbluse ja tervishoiu nõuetele. Saksa seaduse seletuskirjas öeldakse, et majanduslik seisukord Saksamaal on veel raske ja et ei saa igakord täita, mis korterite kohta seaduses on öeldud ja et see korteri kohta käiv paragrahv ei ole vali norm, vaid see on üks soovitus või rekomendatsioon. Peale selle on seaduses need juhtumised ette nähtud, mil lepingu võib jalapealt maksvusetuks tunnistada, nimelt kui tööline korduvalt tõrgub tööd tegemast, või kui tööline korduvalt väga hooletu on oma kohuste täitmisel. Siis on seaduses veel üks eripunkt olemas raskesti vigastada saanud invaliidide kohta. See on üks väga ilus määrus, mis invaliidide kaitseb, sest nad on tihti peale raskesti viga saanud ja ei ole neil võimalust ega jõukohane raskemat tööd teha. Nii et Saksa seaduses on mõlemate poole huvid tähele pandud. Meie seaduse juures ei ole aga seda mitte tähele pandud. Mis meie projekti puutub, siis on selles seaduses, mida muuta kavatsetakse, üks paragrahv sees, mis tööandjate vastu liiga karm. See on selle seaduse, mis 1921. aastal välja anti, § 9, ja mis paneb õnnetute juhtumiste puhul põllumeeste peale niisuguse vastutuse, nagu see Venemaal maksev oli suur- ja mäetööstuses. Töölislert ei ole vaja tõeks teha,

et tööandja süüdi oli, vaid vastupidi sellele korrale, mis tsiviilkohtupidamise korras tarvilusel on, peab tööandja tõeks tegema, et tööline väga jämeda ettevaatamatuse läbi viga ei saanud, ega enesele meelega viga ei teinud. Nii, et see on vastupidi sellele korrale, mis tsiviilkohtupidamise korras üldiselt tunnustatud on tõekstegemise kohustuse kohta, sest meil pannakse „onus probandi“ ehk tõekstegemise kohustus kostja peale, kuna harilikult tsiviilkohtupidamise seaduste järgi oma nõudmiste tõekstegemise kohustus nõudjate peal lasub. Nii et see paragrahv põllutöölislert seadusest tuleks ära kaotada. On arvata, et sotsialistide poolt esitatakse nagu komisjonis — ettepanek, anda ministrile õigus palkasid ja tööaega määrama hakata sunduslikkude määruste kaudu, mis ei ole aga kuidagi vastuvõetav, sest kui juhtub, et on määratud liig kõrged palgad, siis ülepea nõrgemad töölislert tööd ei leia, vaid nad muutuksid töötatöölislerteks, see ei ole aga sugugi soovitatav. Põllumehed peaksid väga palju maad üles harimata jätma, kui palgad nii kõrged on, et talumeestel võimalust ei ole nende palkadega omale töölislert võtta. Nii et siin tekivad ülesamatud raskused. Peale selle peab tähendama, et seadusandlikul teel ei ole hakatud tähendatud küsimust normeerima mujal riikides. Teistes riikides ei anta palkade määramise õigust ka valitsusele ega üksikutele ministritele. Õigem oleks soodustada kollektiiv- või tariiflepingute sõlmimist, siis oleksid tööandjate ja töölislert organisatsioonid ise mõõduandvad; aga et väljaspoolt hakatakse palkasid normeerima, see ei ole otstarbekohane, sest kui valitsus seda kavatseb teha, siis peaks ta ka ettevõtjate ja põllumeestele teataval määral sissetulekuid garanteerima. See teeks selle küsimuse aga liig keeruliseks, nii et § 42. ei või selles mõttes muuta, nagu ta sotsialistide poolt muutmiseks on ette pandud.

Siis on § 42. muudatus ette võetud, mis vastuvõetav ei ole, nimelt et seadusest üleastujaid hakatakse trahvima rahukogu trahviseaduse § 29-da põhjal. § 29 ei näe seaduse rikkumist ette, vaid näeb ette sunduslikkude määruste ja seaduslikkude valitsusasutuste korralduste rikkumist. Nii et kui meie selle komisjoni ettepaneku vastu võtaksime, siis jõuaksime absurdini välja. Nii et mina kordan seda ettepanekut, mis ma tegin II lugemisel.

P. Luiga (rhv): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Selle seaduse kohta on juba palju sõna võetud, kuid ta väärilb siiski niivõrd tähelepanu, et ma veel mõne märkuse teeksin.

Kui see seadus 1921. aastal Riigikogu poolt vastu võeti, võib olla siis oli sel tähendust teda niisugusel kujul maksuma panna. Siis olid meil

veel mõisad töölistehulkadega olemas ja seal olid ka tööliste kasarmud ja nad olid mõlemad tõesti viletsas seisukorras. Aga nüüd on meie olukord täiesti muutunud: mõisad on jagatud ja osa töölisi on isegi maapidajateks saanud, mõned nendest peavad töölistigi. Nii et sel kujul, nagu see seadus on 1921. aastal vastu võetud, ei ole ta praegustel oludel sugugi vastuvõetav, sest kui meie vaatame § 3. see ütleb, et lapsi alla 12. aasta ei või põllutöös tarvitada. Kui teie nüüd vähegi mõtlete, siis peate küll tunnistama, et see paragrahv ei ole vastuvõetav: ei tööandjad ega töölisel ei saa oma lapsi nii kaua töötada.

Siis võtame järgmise paragrahvi, § 3, mis räägib korterioludest. (L. Johanson, stp: § 3. räägib lastest!) Vabandage, § 4. Et korteriolud on halvad, seda on tunnistanud põllumehed ise ja on palunud, et neile ehituslaenu antaks. Aga nagu Riigikogu liikmed teavad, ei ole seda laenu välja antud ja pealegi kõik valitsuse liikmed on toonitanud, et ei ole tarvidust selle järgi. Aga nüüd tahetakse sundida nuhtlusseaduse § 29-aga, et korteriolud maapidajatel peavad korras olema. Kuidas saab niiviisi talitada?

Siis edasi § 5. on öeldud, et lepingud peavad kirjalikud olema. Meie, põllumehed ei räägi selle vastu. Kirjalikud lepingud on väga tarvilikud, aga kui meie vaatame palgaraamatut, mis on seadusandlikul teel vastu võetud, kus öeldakse, et see on kohustav põllumehele, — minul on üks ka kaasas. Mul on mõned töölisel, kellele kavatsen palgaraamatuid sisse seada, aga ma kohkusin ära, kui ma seda palgaraamatut lähemalt vaatasin. Seda raamatut ei saa tarvitusele võtta, sest ta on liig ühekülgne, ta tuleb ümber töötada, (K. Tamm, põl: Välisriikides ei nõuta ühtki raamatut!) sest sinna tulevad üles võtta ka mõned paragrahvid, mis töölistele nende kohustusi meelde tuletavad, mis neil tööandjate vastu peavad olema... (L. Johanson, stp: Mis on nende kohused?) Siin on öeldud, et „inimene, kui ta viga saab“, siin tuletatakse töölistele meelde, et ta võib omale viga saada, siin on niisugune paragrahv, et — katsu omale viga saada. (L. Johanson, stp: Siin sarnast soovi ei ole!) Ma ütlen, et see palgaraamat ei ole vastuvõetav, seda ei saa maapidajateks tarvitada, see tuleb ümber töötada. Kui tahetakse seda teha seadusandlikul teel, siis antagu ka oludele vastav palgaraamat välja, nii et ta vastuvõetav oleks niisama tööandjatele kui töölistele. Aga see palgaraamat, mis on olemas, see ei ole vastuvõetav.

Siis tuleb järgmine paragrahv 9., mis räägib õnnetujuhtumistest, et õnnetujuhtumiste vastu on tarvis anda eriseadus, selleks, et saaksid

töölisel õnnetujuhtumiste vastu kinnitatud. Isegi loomad on kinnitatud, aga kinnitusseadust ei ole veel esitatud, mis töölisi õnnetujuhtumiste vastu kinnitaks ja nüüd tahetakse veneaegset seadust, mis tööstuse kohta maksev oli, ka põllutöö peale laiendada, sellepärast ei ole see meile vastuvõetav. Siis edasi räägib § 11, et keskmiselt ei või tööpäeva pikkus olla üle 9 tunni aasta läbi, aga ma leian, et see tuleb muuta ja sinna tuleb panna 10 tundi aasta läbi. Siis kui edasi vaadata, on sealsamas paragrahv 18—41 nimetatud ka, et maakonna segakomisjonid moodustatakse, aga 4 aastat on möödunud ja iga-aastased valimised segakomisjonidesse ei ole siiaajani tagajärgi andnud ja ka tänava aastal ei ole segakomisjonide valimised tagajärgi andnud. Sellest on näha, et tööandjad ja ka töölisel ei ole seda seadust omaks võtnud, aga nüüd sunnitakse teda peale. Mina ei usu üldse, et segakomisjonid midagi ära teeksid tööliste elu parandamiseks, sest kui meie vaatame, siis tulevad äärmised voolud pahemalt kui ka paremalt poolt kokku ja peale sõnade ja teravuste ei saavuta nad midagi. Seatakse nõudmised üles, mis ei ole kummalegi poolele vastuvõetavad. Nii et see segakomisjon on minu arvates täiesti ilmaaegne ja tuleks ära kaotada. Mis puutub aga tööpäeva pikkuse määrasse, siis ei vaidle mina selle vastu: tööpäeva pikkus tuleb kindlaks määrata, aga see tuleks nii teha, et põllumajandus selle all ei kannataks ja võistlust naaberriikidega välja kannataks. Minu arvates võiks tööpäeva pikkus olla 4 kuud 11½ tundi, 4 kuud — 10 tundi, 4 kuud — 8 tundi ja töötunnid mis üle selle aja tehakse, võiks ületundideks lugeda. Siis on veel räägitud, et palgaks peaksid kindlaks määratama. Palga alammäärade kohta pean tähendama, et need 1921. a. kindlaks määrati, kuid need olid niisugused, mis ei olnud kellelegi vastuvõetavad. Töölisel muigasid nende peale ja ka tööandjatele ei olnud nad vastuvõetavad. Nad olid liiga kõrged. Need ei olnud perekonnaga töölistel alammäärad, vaid ülemmäärad. Üldse peab seda arvesse võtma, et palga alammäärased põllumajanduses on väga raske kindlaks määrata, sest kui alammäärased kindlaks määrata, siis peab ka saadusi, mis põllumajandusest saadakse, kindlaks määrama; aga et see võimatu, siis ei ole ka seda teist poolt — palga alammäärade — võimalik teostada. Mina ütlen, et palga alammäärased ei saa üldse kindlaks määrata, enne peab kõik eraomanduse riigistama. Töökaitse komisjon peaks ajakõrgusel seisma ja katsuma elule vastavaid seadusi anda, aga mitte niisuguseid alammäärased määrata, mis tuleb peale 10.000 kuus, üle 400 marga päevas, ja kui meie vaatame, on see võimalik, kui kuskil põllumajanduses tahetakse neid määrased maksma

panna. Võtame rukkipuuda; mis on praegu rukkipuuda hind? 230—240 marka. Enne sõda sai tööline, ütleme, 25—30 naela rukkid päevas, ütleme see oli alammäär, kes olid head töölised, said puuda rukkid päevas. (L. Johanson, stp: Teie enne sõda vist ei elanud.) Need olid alammäärad, kuna nüüd peab maksma 400 marka päevas, see on ligi 2 puuda rukkid päevas. Rukkipuud on praegu 230—240 marka, aga töölisele maksime tänavu aastal 270—300 marka päevas. Kuna rukkipuuda hind ja tööliste päevapalk peavad tasakaalus olema. Näete nüüd — põllumees peab oma saadusi kahjuga müüma ja ei ole, kes seda ostaks 230 mrk. eest. Paljud põllumehed on soovi avaldanud, et sõjaväe varustamiseks nende käest vilja ostetaks, aga sõjaväe varustusvalitsus ei osta põllupidajatelt vilja, ta erikaal on liig kõrge. Minu teada on tänavu aasta ainult mõned üksikud suutnud rukkid sõjaväe varustusvalitsusele anda, sest rukki erikaal on tänavu 108—109, kuna sõjaväe varustusvalitsuse erikaal oli 112. t. h. Mis peab põllumees tegema, kui palga alammäärad kindlaks määratakse 400 mrk. ja isegi peale 400 marga. Kui palga alammäärad kindlaks määratakse, siis peaks ka rukkipuuda hind kindlaks määratama. Et seda aga võimalik ei ole teha, siis on käesoleva seaduse tagajärg, et peab töölised lahti laskma, kes linna lähed ja seal elavad töötatöölisena. Niikaugele viib meid sarnane ühekiilne seadusandlus, ja palga alammäärade kindlaksmääramine, mis niisugusel kujul maksma pannakse, et tahetakse ainult tööliste huvisid kaitsta, kuna tööandjate huvid tähelepanemata jäetakse.

Härra Tamm'e poolt on ettepanek tehtud, et need paragrahv, mis on esitatud, tagasi lükataks. Mina pooldan seda ettepanekut ja arvan, et siin ei saa teist teed ollagi. Aga mina leian, et töö-hoolekandeministeerium peaks selle eest hoolt kandma, et sotsiaalseadused õiglaselt välja töötataks. Töö-hoolekandeministeerium peaks esitama uue tööaja korraldusseaduse, mis elule vastab. Kui esitatud seadus maksma pannakse, siis mis peavad töökaitse komisssariid tegema? Käesolevas seaduseelnõus öeldakse, et 12. aastast last ei tohi tööle panna. Aga mis peab siis laps tegema? (Vahel hüüe pahemalt poolt.) Meil on praegu koolikohustus maksev laste kohta 8—12. aastani. Kooliajal muidugi ei saa lapsi tööle panna. Kui aga koolivaheajad tulevad, siis ei saa ometi keegi keelata, et lapsed oma vanematele töös abiks oleksid. Kui nüüd tuleb talusse töökaitse komisssar ja hakkab süllapuuga mõõtma õhuruumi, siis kuidas ta seda teeb? Riigikogu liikmetele on teada, et praegu ei ole võimalik maapidajatel rahapuudusel korteriolusid paran-

dada. Meie oleme selleks laenu palunud, aga ei ole saanud. Nüüd aga tuleb töökaitse komisssar ja ässitab töölisi tööandjate vastu üles. Kas seda tahavad Riigikogu liikmed? Mina usun, et Riigikogu liikmed seda ei taha ja arvan, et töökaitse komisssari ülesanne ei ole viha vaenu külvata tööliste ja tööandjate vahele, vaid ta peab nende peale lepitavat mõju avaldama. Selle seaduse põhjal ei saa töökaitse komisssar aga lepitavalt mõjuda, ja sellepärast toetan härra Tamm'e ettepanekut, et esitatud seadus tagasi lükataks.

L. Johanson (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra Luiga kõneles selle seaduse vastu ja avaldas mõnesuguseid eksiarmisi, mida ma pean tarvilikuks ümber lükata. Kõigepealt tähendas härra Luiga § 3. kohta, et kui see maksma jääb, siis ei saa lapsi tarvitada põllutöös. § 3. näeb ette, et lapsi alla 12. a. on keelatud põllutöölisena tarvitada, aga siia juurde on võetud, et karjahoidmine, väikemajapidamine, ja peenardekitumine ei käi siia hulka. Siin on just näidatud ära, kellenä ei saa kasutada ja nimelt just põllutöölisena. (O. Liigand, rhv: Karjaskäimine on ka põllutöö!) Karjaskäimine on põllutöö? Kui ta oleks olnud põllutöö, siis oleks ta maksva seadusega ära keelatud, kuna aga meil karjalapsed on ikka olnud. (H. Anniko, krst: Mul on ½ vakamaad karja-, juureviljamaad, siis ma ei või lapsi ka kitkuma saata?) Mis teie räägite, teil on ½ kirikumõisat käes.

§ 4. on ette nähtud korteriolude kohta nõudmised, aga need on minimaalsed nõudmised. Peremehed ise aastakümneid tagasi on tunnistanud, et põllutöölise küsimust enne ei lahendata, kui korteriolud ei parane. Riigil on aga peale põllumeeste veel teised huvid olemas, nimelt rahva tervis.

Mis puutub härra Luiga tähendusse § 5. kohta, siis ei ole siin muud ette nähtud, kui kirjalik leping ja palgaraamat. Et kirjalik leping tarvilik on, seda olen ma juba näidanud. Ma tõin ette mõnesuguseid näiteid, kuidas lepinguid sõlmitakse. Ma tõin ette statistika andmed, mis on saadud ametasurustest, ja neist on näha, et tuhanded töölised teevad küll töö maal ära, aga lepingud puuduvad ja palka kätte ei saa.

Härra Luiga ei ole rahul selle palgaraamatauga, aga selles palgaraamatus ei ole muud kui ainult mõned väljavõtted seadustest, kuna muidu see palgaraamat on harilik arveraamat ja selle raamatu on kinnitanud töö-hoolekandeministri kohustetäitja Juhan Kukk. Tähendab, see raamat ei ole seaduslikus korras maksma pandud ja seda võib alati muuta. Kui teie leiate, et see raamat halb on, siis mispärast teie

ei lähe ministri juurde ja ei seleta, missugune peaks see raamat olema. Ta on ainult määrusena „Riigi Teatajas“ välja kuulutatud ja teda võib igal aastal muuta. Nüüd on aga hulk aastaid möödas, kui ta „Riigi Teatajas“ välja kuulutati ja teda oleks võidud muuta, kui veadon selgunud, aga mina küll ei tea, mis pärast sarnast palgaraamatut kasutada ei saa. Kui Teie arvate, et raamatukeses viimane leht liigne, siis tõmmake see välja, siis on kõik korras, siis ei ole seal muud, kui ainult sissekirjutused.

Mis puutub õnnetujuhtumistesse, siis siin, nagu ma juba tähendasin, on just omad vitsad, mis peksavad! Täiesti omad vitsad! Kui § 9 kõne all oli, siis olin mina see, kes ütles, et põllumeestel on palju parem, kui vastutust ei panda põllumajapidamise, vaid mõnesuguse kinnituskorralduse peale. Seda soovitasime meie. Aga siis olite teie, härrad rahvaerakondlased ja härrad põllumehed härra Arro'ga eesotsas, kes nõudsid, et võetagu vastu ikkagi 7-es peatükk, aga mitte see peatükk, kus on ette nähtud kinnitusühisus, kuhu maksetakse iga majapidamise pealt väikest kinnituspreamiat. See on muidugi palju kergem põllumehele, kui ka asunikule. (Vahelhüüe põllutöömister A. Kerem'i poolt.) Olge head, teie võite ka välja töötada uue kinnituskorralduse. Ka tööliste kinnituskorraldus on niivõrd paindub, et isegi sinna alla võib arvata põllutöölisi, ja kui seda ümber töötada, võidakse seda väga hästi põllutöölise ja põllumajanduse kohta maksma panna. Ümber töötada on võimalik. Seda parempoolsed aga ei taha. Nüüd räägitakse maal, et vaadake, mis pahempoolsed teinud on. Aga olge head, lööge stenogramm lahti ja vaadake, kes selle peatüki poolt kõneles, kes seda peatükki kaitses. Minu parteikaaslased seda teinud ei ole. Seda olete teie ise teinud ja see on jällegi näiteks, et kõik, mis paremalt poolt tuleb, ei ole alati eht.

Siis edasi — keskmine tööaeg. Härra Luiga ütleb, et see ei tohiks alla 10 tunni keskmiselt olla. Härra Luiga kujutab omale asja vist nii, et talvel võiksid tööpäevad olla 4—5 tunni pikkused, sest talvel tööd anda ei ole, aga suvel töötatagu 20 tundi. Kui teie arvate, et tööline suvel ka 20 tundi töötada võib, siis on see teie arusaamine asjast. Siin räägiti küll ühest inimesest, kes 19 tundi päevas tööd teinud ja selle juures priskem olnud, kui kõik Riigikogu liikmed kokku .. (Hüüded keskelt: Targem!) .. Kui niisuguseid erandid olla võib, siis ei saa seda üldistada. Vististi on see priske inimene Auvere mõisahärra ise, kes oma mõistuse ja priskusega kõik üle lööb. Härra Tamm, Teie olete tõesti väga priske, ja kui Teid kaugevalt vaadata, siis näete alla 20 aasta vana. Kui

see härra tuleb ja ütleb, et ta priske ja targem on, kui mõni rühm kokku, siis on see iseenese hindamine, mille vastu ei saa vaielda. Teatud lugupidamine enesest peab igati olema. Aga lugupidamine Teist, härra Tamm, oleks palju suurem, kui Teie vahekorrad popsidega nii korda seaksite, et need ei pruugiks Riigikogu rühmade poole pöörata .. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Mina olen kuulnud, et isegi niisugustes mõisates, kus prisked härrad valitsevad, ei anta popsile isegi paari samblamätast, omaste haudade ilustamiseks, ilma tööpäevadeta ... (M. Martinson, põl: Teie oma 8-tunnilise tööpäeva juures ei näe sugugi priske välja.) Ei maksa Teiega rääkima hakata, mina tunnen Teid ka väga hästi. Kui Härra Luiga ütleb, et keskmine tööpäev ei tohi olla alla 10 tunni, siis peab tähendama, et härra Luiga läheb isegi kaugemale, kui kogupõllumehed. Kogupõllumehed nõuavad, et keskmine tööpäev peaks olema 10 tundi, aga mitte kõigevähem 10 tundi. (K. Tamm, põl: Härra Luiga võtab Lääne-Euroopast eeskuj.) No jah, Lõuna-Eesti on rohkem lääne pool, kui Narva.

Härra Luiga ei usu segakomisjoni. Seal olla ühelt poolt kõigeärmised parempoolsed ja teiselt poolt kõigeärmised pahempoolsed. Mis pärast see nii on? Kas ei ole see sellepärast, et keskerakond ei taha põllutöölisele midagi anda. Keskerakond võttis põllutöölise kaitseseaduse küll I Riigikogus vastu, aga esimeses Riigikogus oli enamus kodanlik, parempoolne. Aga kui siiski see seadus maksma pandi, siis olid selleks omad põhjused, leiti, et sarnast seadust tarvis on. Aga nüüd on olud muutunud, väga järsku muutunud, on nähtud, et on võimalik ka ilma töökaitseseadusteta läbi saada ja on sellepärast asutud töökaitseseaduste tühistamisele. Ja neid on ka tühistatud. See on tühi jutt, kui öeldakse, et töökaitseseadus tööpuudust süvendab. On näidatud, et just töökaitseseadused, mis normeerivad tööd, tööpuuduse vastu on aidanud võidelda. Et töökaitseseadused tööpuudust süvendavad, sellest jutustab ka Auvere mõisahärra härra Tamm, kes 19-tunnilise tööpäeva peale vaatamata terve ja priske. Meil aga tüüritakse Lääne-Euroopast ikka kaugemale ja katsutakse neid seltskonnakihte, kes end praegusel silmapilgul küllalt kaitsta ei suuda, nii alaväärtuslikku seisukorda asetada, kui võimalik. Arvatakse, et tööliste ei ole mingisugust kaitset tarvis. Töölised on need, keda võib porisse tallata, ainult piits, vangirauad, vintpüss ja köis, need on abinõud, millega tuleks töölisteküsimust lahendada. Niisugune on parempoolsete arusaamine. (K. Tonkman, põl: Ärge rääkige niisuguseid häbe-

matusi! Kuidas Teie tohite? See on häbemata!) See on parempoolsete arvamine. (K. Tonkman, põl: Häbemata! Välja! Välja! Hulgalised vahelhüüded paremalt poolt, suur müra.)

Juhataja **A. Jürman:** (helistab) Palun rahu.

L. Johanson, (stp): Kisendage! (K. Tonkman, põl: Kuidas tohite niisuguseid sõnu tarvitada?) Kordan veel, et see on parempoolsete arusaamine, et ainult surveabinõudega tuleb töolisteküsimust lahendada ja sinna poole olete kõige aja tüüriinud. Ja see on põhjus, mispärast ka Teie, härra Tonkman, tulete ja alati kõnelete töolistest kes linna valguvad, kes ei taha tööd teha ja et meil tööpuudust ei ole! Aga see on teie arusaamine asjast! Teie loodate ainult surveabinõude peale!

Edasi öeldakse, et põllumehed on raskes seisukorras. Seda ütles muu hulgas ka härra Luiga. Aga mispärast on põllumehed raskes seisukorras? Sellepärast, et paremal pool aetakse poliitikat, mida härra dr. Akel nimetas ämbliku-poliitikaks. Öeldakse, et põllumehed on raskes seisukorras, seda ütles muuseumi ka härra Luiga. Aga kas põllumehed ei ole siis saanud küllalt toetust, põllumajapidamine on saanud nende aastate jooksul miljardid. Põllumajanduse kaitseks on maksuma pandud suured kaitsetollid, põllumeestel on riigi poolt võimaldatud väljaveo korraldus ja alles hiljuti võeti vastu uued seadused väljaveo korralduse alal. Üks osa väljaveo korraldustest tekkivatest kuludest pannakse isegi riigi peale. Edasi, teie ütlete, et põllud jäävad sööti, Miks on siis põllud söödis? (O. Pärilin, põl: Kus on põllud söödis? J. Hünerson, põl: Teie pea on söödis!) Töolistele ei taheta maksta, paremal pool tehakse kihutus-tööd, et praegu on võimalik tühistada põllutöölise tööaja korraldusseadus, praegu on võimalus demonstreerida, jätke parem põllud sööti. Kui põllud on söödis, on see teatud ässitustöö. Miks ei taheta nendest söödis põldudest midagi popsnikkudele anda, kes on viljatud maad teinud viljarikkaks. Neid popsnikke tahate teie praegu välja kangutada. Haiguskindituse seadus tahetakse maha mätta, kõik teised töökaitseadused tühistatakse, põllutöölise tööaja seadus tühistatakse, üüri-seadus kaotatakse ära, ka popside seadust ei taheta maksuma panna. (Vahelhüüe E. Masik'u, põl poolt.) Teie, härra Masik, olete kõige rohkem riigi laevadest huvitatud ja see tuleb ka varsti päevakorra, kus sajad miljonid riigi raha eraisikute kätte

antakse. Omal ajal, kui oli tarvis välise vaenlase vastu võidelda, sel ajal olid teie mehed need, kes kirjutasid alla kõiksugustele deklaratsioonidele, mis isegi „Riigi Teatajas“ välja kuulutati. Sel ajal leppisite isegi töökaitseadusega, põllutöölise tööaja korraldusseadusega. Nüüd, kus teie näete, et surve on väikesed tagajärjed, nüüd teie leiaste, et on paras silmapilk loota ainult piitsa peale, ainult karistusseaduste peale, ainult püssi peale, mis iga inimesele kätte antakse. Sellega loodetakse kodanikutunnet kasvutada, see on ekslik arvamine. Surve sööb ennast ise pikapeale ära. Teie olete sunnitud töökaitseadust välja andma. (Vahelhüüded põllumeestekogude poolt.) Kisendage ja karjuge nii palju kui tahate, aga teie olete sunnitud ükskord töökaitseadust välja andma. Täna olen mina siin, järgmine kord tuleb teine, aga need inimesed, kes tulevad ja nõuavad töökaitseaduse maksmapanemist, ei lõpe. Töolisteklass ei sure, ei sure ka siis, kui teie kõik seda teostate, mis härra Tonkman ja teised oma hinges kannavad. Ta ei sure ka siis, kui pool, ütlemine kolmveerand Eesti töolistest peaks surema, siiski ei lõpe töolisteklass. Tulevad teised inimesed ja sunnivad oma ühisjõuga, teid töökaitseadust maksuma panema. (J. Mürk, mo: Näidake sinna poole, pahemale poole, ka vahest!) Aga peab ütlemata, see ei ole teist suur tarkus, kui teie õigel ajal töökaitseadusi maksuma ei pane, kui teie tõsiselt Eesti riigi olemasolust lugu peate. Selle juures ma kahtlen, sest neil inimestel (näitab käega pahemale poole) on esimesel kohal oma isiklikud huvid enam kui riigi ja rahva huvid. Kui neil rahva huvid esimesel kohal oleksid, siis oleks ka esimene mure töökaitseadust õigel ajal järkjärgult maksuma panna. Kui teie kõigi rahvakihtide huvisid rahuldada tahaksite, kui teie ka kõikide töölise, põllutöölise huvisid rahuldate, siis on see õige riigimehelikkus ja see on tervele Eesti rahvale ja riigile tuluks. (A. Tupits, põl: Teie omad inimesed naeravad Teid!) Mis Teie, härra Tupits, räägite! Mulle tuleb Teist üks pilt meelde. Teie olete see mees, kellega ma kahekönnesse sattuda ei taha. Kui mina kõnelen, võiksite Teie rahulik olla. Kui teie tahate nüüd, et riigielanikkude keskel ka kodanikutunne kasvaks, siis peaksite teie küll sarnasest poliitikast, mida teie praegu ajate, loobuma. Siis ei tohiks teie näha ainult kogupõllumehi, teie peaksite nägema, et Eesti riigis on suur hulk rahvast, kellel on tarvis kaitseadusi. (E. Masik, põl: Raudkepp läks juba Punasesse Risti sanitärauto järele.)

Juhataja **A. Jürman**: Sõna on rkl. Tamm'el faktiliseks märkuseks.

K. Tamm (põl): Niisugune kõne jätab mind täiesti rahu juurde. (Vahelhüüded pahemalt poolt.) Tahaksin paar sõna asja kohta öelda ja nimelt tähendada, et Lääne-Euroopas ei ole mitte palkade alamäärade seadust välja antud. (Vahelhüüded ja müra pahemal pool.) Tehke rohkem kisa, kui lõpetate, siis jätkan edasi.

Juhataja **A. Jürman**: Palun rahu! Sõna on rkl. Tamm'el.

K. Tamm (põl): Pean öeldut kordama, sest härra Gustavson nähti tasakaalu kaotavat ja arvan, et ta seltsimehed ei kuulnud veel seda, mis ma ennem seletasin. Ma tähendasin, et Lääne-Euroopas ei ole hakatud seadusandlikul teel palkade alammäärasid normeerima ja ma arvan, et teie ei tarvitseks idanaabritelt liiasti eeskujuga võtta ega talumaade võõrandamisele asuda. Idanaabri juures on maa võõrandamine täiel määral läbi viidud ja kõik riigi pindala riigi omaks tunnistatud. Isegi idanaabri juures on maa tegelikult taluperemeestele kasutamiseks tagasi antud. (Vahelhüüded.) Mina räägin jälle Lääne-Euroopast. (Aruandja J. Voiman: Lääne-Euroopa on midagi muud, kui Lääne-maa.) Ma soovitaksin ikkagi Lääne-Euroopat eeskujuks võtta ja Lääne-Euroopas ei ole palkade alammäärasid seadusandlikul teel normeerima hakatud. Vaadake rahvusvahelise tööbüroo andmeid, siis näete, et seda tehtud ei ole, ka ei ole seadusandlikul teel tööaega normeerima hakatud. Vaadake neid andmeid, siis näete, et seda ei ole tehtud Lääne-Euroopas, Põhja-Ameerikas, ega ka mujal. Meil tahetakse nii ühes kui teises küsimuses täielik võim anda töö-hoolekandeministrile nii palkade määramises kui ka tööaja normeerimises ja sellepärast juba ei ole see seadus vastu võetav ega niisugune, mis heakskiitmist leida võiks.

K. Tonkman (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Mina olen härrade sotsialistide kõnesid suure huviga kuulnud, iseäranis härra Martna kõnet, kus ta paljudel kordadel väga huvitavalt töolisteküsimusest Lääne-Euroopas ette toonud, kuidas ta on võrrelnud neid meie olukordadega ja missuguseid tagajärgi meil näha tahetakse saada. Kuid päevpäevalt saab meile ikka selgemaks, et härrad sotsialistid ei võta töolisteküsimust tõsiselt, vaid teevad seda väga pealiskaudselt. Nad tahavad seda küsimust nii väga teravalt võtta

ja ära näidata, et meie parempoolsed üldse tööliste olukorda ei tunne. Meie rahvas kui ka riik on niivõrd väikene, et igaüks tunneb, missuguses olukorras meil töölised on, ja minu arvates ei tarvitse härrad sotsialistid teistele tööliste suhtes õpetust andma tulla, nagu lugupeetud rkl. härra Martna viimasel koosolekul seda tegi. Ta pööras eriti põllumeeste rühma poole küsimusega, et kas põllumeeste rühmal on teada, missuguse kõne mina Riigikogus töolisteküsimuse kohta olen pidanud, ja kas põllumehed pooldavad minu seisukohta. Mina võin rahuliku tundelega seda öelda, et põllumeeste rühmal on alati see teadmise olnud, et sotsialistid meie töolisteküsimuse üles puhuvad ja seda kunagi tõsiselt ei võta. Kui võtta tänast härra Johanson'i kõnet ja seda analüüsida, siis võime tõendada, et siin mingisuguseid tõeteri sees ei leidu. Kuidas võite teie tulla ja öelda, et traatidega ja kõiksugu teiste abinõudega töolisteküsimust lahendada tahetakse. Kes on seda mõtet siin avaldanud? Kus on niisugune kord maksmas olnud või kus ta praegu maksab? Niisugust kõnet ei saa tõsiselt võtta, seal ei ole ühtki tõetera sees. Vaatame teie oma ajakirjandust, vaatame teie lehte „Ühendust“. Jsegi oma partei lehes ei julge teie sellega välja tulla, mis Riigikogus nõuate. Teie ei tohi oma lehes avalikult öelda, et põllutöölise kohta peaks kindel palk maksma pandama, missuguse töökaitse komisjar, tööhoolekandeministeerium ette kirjutavad. (Aruandja J. Voiman: Lugege „Ühendust“, siis näete.) Mis teie teete tühje sõnu? Teie ei julge tulla tööliste nimel rääkima, et töölised tahavad, et taludes sunnipalk maksma pannakse. „Ühendusest“ võib seda küll ridade vahelt lugeda, kuid avalikult ei ole seda kirjutatud, et palk peab tööhoolekandeministeeriumi poolt kindlaks määratama. Nii kaugele olete läinud, et tulete siia maskeeritult, tõmbate omale maski näo ette ja näitate, et olete tööliste tõsised kaitsjad. Teie teete oma tööliste praegu rohkem kahju kui kasu. Teie ei võta töolisteküsimust tõsiselt.

Edasi juhiksin tähelepanu selle peale, et härra Johanson tähendas siin, et kaitsetollid olevat põllumeestele kasuks. Mina ei saa aru, kas härra Johanson kaitsetolli küsimusest tõesti nii aru saab. Kelle kasuks praegu kaitsetollid maksma on pandud? Need on maksma pandud eestkätt meie tööliste kasuks, on maksma pandud selleks, etabrikud kuidagimoodi tööd teha saaksid, et tööliste palka maksta. Kui kaitsetollid praegu ära kaotatakse, siis ei jõua meie tööstus enam tööliste palka maksta, meie tööstus langeb kokku

ja töölised lastakse lahti. Meie tööliste, — mitte vabariigi kodanikkude huvide kaitseks on kaitsetollid maksma pandud. Nii et kaitsetolli küsimusest üldse siin põllutöölise palgaolude korraldamise juures rääkida on täiesti asjata. Edasi juhiksin ma tähelepanu selle peale, et sotsialistid kõnelevad: põllud jäävad sööti ja see olevat meie — põllumeeste — ässituse vili. Aga ma paluksin, et härra Johanson tooks faktid ette ja näitaks, kuidas on põllumehed ässitanud ja kus kohal, et jätke oma põllud sööti sellepärast, et põllutöölise palgaolude korraldamise seadust ära kaotada. Seda ei ole. Põllumeeste rühma liikmed on alati kõnelenud siit kõnetoolilt, et meie põllumajanduslik seisukord ei ole praegu nii hea, et meie suudaksime tööliste normeeritud palka maksta. Mina tahaksin teada, millest räägib siin härra Johanson, et põllumehed on miljardid saanud. Minu teada ei ole põllumehed seda saanud. (O. Gustavson, stp: Küsige härra Päts'i käest!). Aga seda tean mina ja seda teab ka Riigikogu, et meie tööliste oleme kümned miljonid juurde maksnud, et neid toita ilma tööta. Seda teame meie, — aga seda ei ole Teil ette tuua, et põllumehed oleksid miljardid saanud. (L. Johanson, stp: Teie olete ikka need suured võtjad olnud! M. Laarman, põl: Mis Teie karjute?) Ei, mitte sugugi meie, vaid Teie võtate, sest praegu elatakse meil töötatöölise tähe all, ei ole teist kodaniku kihti vabariigis, kui ainult töötatöölised. Igalpool, Riigikogus, komisjonides, ajakirjanduses, igalpool keerleb töötatöölise küsimuste ümber. Kuid selle juures jäetakse tähele panemata, et meil praegu tööpakkumisi on, kuid tööle minejaid pole. Eile olin põlevkivitööstuse juhatajaga koos, kes ütles, et ta tõesti on kimbus, sest põlevkivitööstuses pole töölisi. Edasi olin ka turbatööstuse juhatajaga prof. Kink'iga koos, kes samuti ütles, et praegu on Ellamaal korterid head, kõik on korraldatud, remonteeritud, elektrivalgustus on sees, kuid töölisi ei saa raba peale, kes hakkaks kraavisid kaevama. Vaadake, nii on lugu, aga meil tullakse Riigikogusse ja öeldakse, et meil on töötatöölisi ja tahetakse kaitseadust selle tarvis välja anda, et töölised tööd ei peaks tegema ja et töölisele seadustega palka maksta. Nii kaugele meie ometi minna ei või. Mina ei tahaks uskuda, et härrad sotsialistid, kelle hulgas ka paremaid majandustundjaid — ma mõtlen härra Martna't, — ei suudaks oma seltsilistele selgeks teha, et meie majanduspoliitika ei luba praegu neid luksusasju, mida Teie omale ette kujutate. Meil on praegu majanduskriisi aeg ja meil tuleb kõigi abi-

nõudega võidelda, et oma majandust kuidagi jalule seada, aga mitte sellega, et meie luksusasjadega ja moeasjadega majanduskriisi püüame lahendada, andes välja igasuguseid sotsiaalseadusi ja uhkustades nendega. Eile olin ühes komisjonis, kus linnade liidu esitaja näitas selgesti andmete varal, et sotsiaalseaduste tagajärjel on 61% linnade eelarve tõusnud, aga teistel aladel selle vastu, mis otsekohe linnade hea käekäiku puutuvad, ei ole 20% tõusnud. Kõik need sotsiaalseadused võtavad sissetulekud oma alla. Kuid need seadused ei ole veel jõudnud kõigiti maksma hakata, vaid need avaldavad oma täit mõju alles mõne aasta pärast. Siin näeme, et on liiga kaugele mindud ja peame nendele kavatsustele kriipsu peale tõmbama, sest ainult töö on see, mis inimese õnnelikuks teeb, mitte aga sotsiaalseadused.

G. Kroon (põl): (O. Gustavson, stp: Kas härra Soots ostab ühe korvi õlut selle kõne eest. J. Vain, stp: Водка и селедка с лучком.) Austatud Riigikogu liikmed! Mina ei taha ühegi seaduse paragrahvi vastu vaielda, mis meil tarvilikud on, kuid mis puutub põllutöölise tööaja ja palgaolude korralduse seadusesse, siis pean tähendama, et mina isiklikult vaatan selle peale, et seda seadust meil küll nii üliväga tarvis ei ole, iseäranis veel see, mis § 42. tähendatud. Mul on meeles, et lugupeetud rkl. härra Johanson tõi ette tööandjate ja tööliste vahekorrad, ja et neid on väga palju kohtu läbi korraldatud ja seletatud, mida — ma küll ei mäleta — vist tuhanded numbrid. Aga mul on au Läänemaal selles süüis kaitsta. Ma olen üle kümne aasta rahvale õigusemõistja olnud ja kui kõik need kohtuotsused läbi vaadata, siis leian mina oma mäletamise järele kaks ainust kohtuotsust, mis on tööandjate ja töötajate vahel arutamisele tulnud. Teine neist oli umbes kaheksa aastat tagasi, mis lõpetati kokkuleppel. See maakond on mulle teadmata, kus sarnased vahekorrad on olemas, mis siin härra Johanson ette tõi, et niipalju saab kohtu läbi tööandjate ja töötajate vahekorrad seletatud. Ülepea, kui seda seadust sel kujul luua, kui seda § 42 näitab, siis selle alla küll töötajaid ja tööandjaid paigutada ei saa, sest et töötajatel ja tööandjatel on just teineteist hädasti vaja. Töötajatest on maal puudus ja töötajatel on tööpuudus, ja nende kokkulepe on just selle läbi heas vahekorras, aga mitte halvast vahekorras. Tuleb ette, kus tööandjad ja töötajad kokku lepivad üle 20 aasta ja on ühe tööandja juures olnud. Kui nende vahekorrad nii halb oleks, siis peab arvesse võtma,

ja ega need töötajad arusaamatud ei ole, et nad ära ei läheks, siis näitab nende kauaegne kokkulepe head vahekorda. Sellepärast on minu soovitus ja ettepanek, see seadus ilma tähtsusetä jätta, mis põllutööliste tööaja ja palgaolude korraldamise kohta ära on tähendatud. Seda näitavad meile segakomisjonid, mille koosolekuid küllalt on peetud, aga siiski õige vähe on osavõttu leidnud, nii et tööandjate ja töötajate poolt ei ole kummagi poolt vastavat osa kokku tulnud ja on koosolekut pidamata jäänud.

P. Luiga (rhv): Ehk mina küll selle seaduse juures parandused tegin, näib härra Johanson sellest siiski mitte aru saavat, mis siin seaduses on esitatud. Temale on segased need paragrahvid ja normid. Siin on öeldud § 3-das, et lapsi alla 12 aasta on keelatud põllutööle tarvitada, kuna alaealisi kunni 16 aastani võib tarvitada ainult abitööde juures: karjahooldmine, peenardekitumine, loovõtmine ja teised kerged tööd. Kui meie nüüd võtame päris tõsise elu, siis näeme, et kunni 16-aastani ei või tarvitada põllutööl alaealist last ta alaealsuse tõttu, aga see on täiesti vastuvõtmatu töölistele, ja selle vastu vist ei vaidle küll keegi, kes vähegi kainelt lasterikaste perekondade elu üle järele mõtleb. Kui see seadus sarnasel kujul maksma panna, siis tekib maal kohapeal niisugune olukord, et valguvad seal linnadesse ka veel need, kes senni sinna jäänud, niisugune on meie sotsiaal-seadusandluse tulemus praegu, et see kõik viib nii kaugele, et maalt kõik valguvad linna ja sirutavad siin oma abipaluvat kätt. Teised aga rändavad välja, need kes ei taha oma kätt sirutada abi järele. (A. Jõeäär, stp: Siis arvate, et Brasiiliasse enam välja ei rännata, kui sotsiaalseadused ära kaotata?) Mina arvan, et niimoodi ei saa nõnda tähtsaid sotsiaalseadusi anda, vaid need, kellesse seadusteandmine puutub, peavad seda tõsisemalt võtma. (L. Johanson, stp: Mis teie valitsus siis teeb? Teil on praegu 4—5 ministrit ja teie tulete valitsuse eelnõu arvustama!) Mina ütlen, sotsiaalseadused on väga tarvilikud, neid on tarvis elule vastavalt välja töötada, aga mitte niisugusel kujul, nagu nad tulevad praegu töö-hoolekandeministeeriumist. Mina arvan, et töö-hoolekandeministeerium ei seisa ajakõrgusel. Ma ei taha sellega mitte härra minister Kaarna'le siin isiklikult kallale tungida, vaid mina ütlen, et seal on ta abilised niisugused ilmaparandajad, nad tulevad mingisuguste seadustega, mis kellelegi vastuvõetavad ei ole. (L. Johanson, stp: Valitsus esitab seadused — mitte kantselei-

ametnikud!) Kui teie võtate näiteks haiguskinnituseaduse, seda on komisjon arutanud määratu palju aega... (L. Johanson, stp: Kes on selle esitanud, kas kantseleiametnikud või valitsus?) Ma ütlen, haiguskinnituseadus, mis on väga tarvilik, mina pooldan seda, aga missugusel kujul ta on esitatud töökaitse komisjonile! Töökaitse komisjon on istunud kuude viisi ta kallal, aga missugune on ta siiski välja tulnud. Seal on pandud kõik põllutöölistele, linna ehitustöölistele ja vabrikutöölistele ühe seaduse alla ja tahetakse kõik viia ühe ja sama normi peale välja. Kui aga ette kujutada linna ehitustöölisi ja vabrikutöölisi — need töötavad kinnistes ruumides, nende juures on haiguse protsent palju suurem, jäävad enim haigeks, põllutöölistel on aga värske õhu käes ja nende juures on haigeksjäämised palju vähemad. Aga nüüd tahate teie panna just linnatöölise kasuks kogu koorma ka põllutööliste ja põllupidajate peale. See on teie propaganda, seda teie süvendate igapäev ja ütlete, nõnda olevat õige. (Vahelhüüded.) Ma paluksin, kui teie võtaksite viimase „Ühenduse“ ja loeksite sealt, et peremehed on sulastelt nahka maha võtmas, siis on see valus ütetus, meie tõrjume selle tagasi. Mina imestan, et härra töö-hoolekandeminister ei ole siin vahele astunud ja öelnud, et see seadus pole vastuvõetav, mina esitan ühe uue parema, mis on vastuvõetav nii töötajale kui tööandjale. Praegust seadust aga ei ole kaalunud keegi, ja ma usun isegi, et valitsus oma deklaratsioonis on öelnud, — mina olen kuulnud siin, kui 1925. aasta eelarve arutamisel oli, —siis siit rkl. härra Laidoner ütles, et vaja on, et eestkätt väga tarvilikud on sotsiaalseadused, aga mitte niisugusel kujul ei pea seadusi noppima ja seaduseelnõusid kokku lappima ja ütleva — vaat see on nüüd seadus. Võtke Prantsusmaa, võtke Saksamaa või Inglismaa eeskujuks.

Saksamaal on praegu maksmas põllutööliste tööaja kohta norm, kus nad töötavad 4 kuud 10 tundi, 4 kuud 11 ja 4 kuud 8 tundi... (M. Martna, stp: Ja 4 tundi?) Härra Martna, 3 kord 4 on 12. Meie kliima on aga halvem, ning Saksamaa on vana riik, meie aga alles noor. Mina tegin eelpool ettepaneku, veel pool tundi tööaja normile juurde võtta, see on 11 ja pool tundi, kuid nüüd leitakse pahemalt poolt see hoopis vastuvõtmatu olevat. Võtke see minu poolt esitatud parandus vastu, töölised on teile selle pärast tänulikud. Aga kui teie nüüd propagandat sellega teete ja ütlete, et peremehed tõmbavad töölistel nahka üle kõrvade, siis.... (L. Johanson, stp:

No kas see õigus ei ole?) Ei ole. Ma liigun ka maal ja tunnen põllutööliste olusid, need ei ole sugugi nii halvad. Sest võtkem näiteks väikemaapidajaid ja põllumehi, siis näete, et nad ei ole sugugi paremas seisukorras kui tööline. Nad rühmavad ühes töölistega tööd teha, elavad ühes ruumis, neil ei ole isegi võimalik omale paremat korterit soetada. (M. Martna, stp.: Mis Teie nüüd räägite.) Viljandimaal ja Tartumaal ja teistes maakondades on ju üksikuid põllumehi, kellel suured häärberid olemas. Aga suurem mass põllumehi on niisuguseid, kes elavad ühes ja töötavad töölistega ühes, käsi käes. (M. Martna, stp.: See suur mass on niisugune, kellel ei olegi töölisi!) On küll. Põllutööliste küsimus on meil üks tähtsamatest ja põlevamatest küsimustest põllumajanduses. Selle küsimuse lahendamiseks peab korraldusi tehtama ja seda teha oleks töö- ja hoolekandeministri kohus. Peaks ometi loodama uus ajakohane põllutööliste seadus, kuid mitte niisugune, nagu seda käesolev on. (M. Martna stp.: Missugune see seadus peab olema?) Teie olete paljudelt eelkõnelejatel kuulnud, et see seadus ei ole vastuvõetav ei töölistele ega tööandjatele, ka segakomisjoni valimised koha peal on seda kinnitanud, mis tagajärgi ei ole andnud. (Töö-hoolekandeminister Chr. Kaarna: Valitsus ei ole seda seaduseelnõu teinud, vaid Riigikogu ise.) Mina võtan selle asja täiesti tõsiselt ja ei salli, et selle seaduse maksmapanemisega tehakse kihutustööd ja sealjuures öeldakse — põllumehed on süüdi. Meie ei ole süüdi, süüdi on töökaitse komisjon ja töö-hoolekandeministeerium. Teie tegite üksikuid parandusi, kuid nendega ei muutnud seaduseelnõu ja nüüd süüdistate põllumehi.

Härra Johanson tähendas, et mina olevat nõudnud, et keskmine aasta põllutööliste tööpäev ei või olla alla 8 tunni. Mina ütlesin, et keskmine aastane põllutööliste tööpäev peab olema vähemalt 10 tundi, see on 4 kuud 11 ja pool tundi — 4 kuud 10 tundi ja 4 kuud 8 tundi. Kui palju see keskmiselt välja teeb, seda ei ole ma välja arvanud, sest on ju palju pühapäevi, prii- ja laadapäevi, kus tööd ei tehta. Kui ükskord töökaitse komisjon seda seaduseelnõu parandama hakkab, siis ehk arvab ka selle keskmise aastase normi välja. Kui meie vaatame tänavust suvet, siis oli niisuguseid ilmu, kus vihma sadas nädalat 2—3, selle järele aga üks päev ilusat ilma, kus vähegi tööd võis teha. Kui neil päevil kõvasti tööd tehti võib olla pike-malt, siis tuli tööline nõudmisega — see olevat ületunnitöö. Muidugi ei saa põllumees niisuguste tingimistega leppida. Saksamaal

on see seadus palju painduvamaks tehtud. Selle järele on võimalik sulase ja peremehe vahel kokku leppida ja talvel mõnel kuul alla 8 tundi tööd teha. Kuid ka talvekuudel alla 8 tunni tööd teha ei ole võimalik, alla selle ei tule tööandjad välja. Heinamaad on taludest tihti 10 kunni 15 versta kaugusel, kuid juba sinnaminemiseks ja tagasitulemiseks kulub palju aega ära, sellepärast ei ole 6-tunnilise tööpäevaga ka talvel midagi ära teha. 6-tunnilise tööpäeva juures ei saa peremehed endile sulaseid võtta, see ei tasu ennast ära ja sellega on põhjendatud ka see asjaolu, et linnadesse töötatöölisi palju kogub. Niimoodi ei võiks see edasi kesta. Andke juba uus ajakohane seadus välja ja siis jätke põllumehi rahule, et nad saaksid loovat tööd teha, aga mitte niiviisi, nagu ripuks ikka üks tapamööök üleval, palkade alammäärade äramääramisega iga-aastase segakomisjoni poolt. Palga alammäärad, mis 1921. aastal määrati, on nii suured, et perekonnainimesi ükski ei oleks saanud teenistusse jätta, kui seda normi oleks peetud. (M. Martna, stp.: Ja nüüd ütlete, et palgad iga päev tõusevad.) Ma pean tähendama, et meie põllupidajad oleme 1923. aastast peale puudujääkidega töötanud. (M. Martna, stp.: Millega teie siis need puudujäägid katate?) Meie teeme laenusid. (L. Johanson, stp.: „Estoonia“ maksab!) „Estoonia“ ei ole küll laenusid maksnud. (Vahelhüüe pahe-malt poolt.) Mina sellest miljonist midagi ligemalt ei tea, kuid võin ainult tähendada, et meil puudujäägid majapidamistes ette tulevad, palgad kõrged ja põllusaaduse hinnad madalad. Sulastega on lepingud tehtud ja meie peame neile palgad välja maksma ja see oleks ülekohtune peremees, kes oma sulase ilma palgamaksimiseta lahti laseks, kes kogu suve tööd on teinud. Härra Johanson ütleb, et meie töölistel nahka maha võtame, mina arvan, niiviisi ei tohi töölisi põllupidajate vastu üles ässitada, nagu seda pahempoolsed teevad.

Siin tähendati, et Võhma meestel olevat miljonid pankades. (J. Vain, stp.: Võhma pangas on hoiusummad 8 miljoni marga võrra kasvanud.) Mina Võhma meeste asja ei tea, kuid tunnen väga hästi suurema jao põllumeeste olukordi, et neil on väga kitsik käes. Maapidajate krediitulusid on tarvis korraldada ja nagu ma juba tähendasin, on tarvis kiirelt vastu tulla. Ehituslaenu lubati 25 miljonit ja praegune rahaminister trööstis meid sellega, et möödaläinud suvel, kui maapanga seadus vastu võetud on, ta selle summa maapanga alla viib. Aga nüüd on juba suvi möödas, talv on juba käes ja

läheb mööda, aga meie ei näe ühtki maapanka tulevat. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Teil muidugi ei ole maapangast külma, ei ka sooja, aga põllumeestel on ta väga tarvilik ja eluküsimus. Nende krediidiolud nõuavad, et maapank peaks kiiresti ellu kutsutama.

Juhataja **A. Jürman**: Kuna Riigikogu on 2 tundi töötanud, kuulutan veerandtunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 12.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 12.25 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Jürman**.

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Piiskar**.

Juhataja **A. Jürman**: Riigikogu koosolek kestab edasi. Sõna on rkl. Tamm'el faktiliseks märkuseks.

K. Tamm (põl): Härra Luiga seletuste kohta ütlesin ma faktilise märkusena, et Saksamaal, nagu härra Luiga öieti tähendas, on aastas põllutöölistel 2.900 töötundi. Kui meie tahaksime sedasama töötundide arvu kätte saada, siis peaksime meie mitte nagu praegu 9 tundi päevas töötama, vaid 10 tundi 20 $\frac{1}{2}$ minutit. Seletatav on see sellega, et Saksamaal on aastas tööpäevi palju rohkem kui meil. Meil on tööpäevi kõigest 279 aastas, sest seaduse järgi lubatakse igale põllutöölisele kuus üks majapidamise päev vabaks. Peale selle on meil kirikupühasid rohkem, poolpühasid jne., nii et järele jääb ainult 279 tööpäeva, mida kasvatades maksimaalnõrmiga saame töötunde 2.511. Seega siis töötunde aastas vähem kui Saksamaal 389 võrra. Nii et kui meie tahame sama kaugele jõuda, nagu Saksamaa, siis peaksime keskmiselt päevas 10 tundi 20 $\frac{1}{2}$ minutit töötama. Meil on aastas töötunde vähem 14% võrra ja meie töötundide arv teeb Saksamaa töötundide arvust 86% välja. Kui meie tahame Saksamaaga võistelda, siis ei pea meie jääma 9-tunnilise tööpäeva juurde, vaid peaksime tarvitamisele võtma 10 tundi 20 $\frac{1}{2}$ minutit keskmise tööpäeva pikkuseks.

O. Pärilin (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Uksest sisse tulles nägin, kuidas härra Johanson ärevas meeleolus seletas meie põllutööliste seisukorda. Mind pani see üllatama, ja härra Johanson'i seletuse järgi võis järeldada, ei tea mis lahti on. Kuid

pärast, kui ma seda hakkasin järele mõtlema, siis jõudsin otsusele, millest tuli härra Johanson'i ärevus. Praegu on maal igalpool segakommissionide valimised ja mul oli juhus kahes kohas sel juhtumisel viibida. Õnnetuseks ei olnud kuskil inimesed kohale tulnud. Nii näiteks Kure vallamajas ei olnud ühtki hinge kokku tulnud. (L. Johanson, stp: Inimesed ei julge tulla.) Härra Johanson räägib, et töölistel olevat suur surve, kuid see ei ole õige, sest igapäevale antakse käsk kätte. Mina juhtusin kodus olema, kui minu töölistele käsk kätte anti, kes ütlesid, et meie räägime sellega, kes meile tööd annab ja palka maksab ja ei lähe ei tea keda taga ajama. Nõnda et see seadus mingisugust survet ei avalda ja tegelikult elus tal suurt tähendust ei ole, aga siin tehakse sellest niisugune suur number välja, nagu ei tea, mis sündinud on. Sarnast ärevust maal kuskil näha ei ole, samuti ei ole tõsist tarvidust selle seaduse järele. Ma ei taha muidugi sugugi eitada, et ei ole tarvis töökorralduse seadust. Kuid teistest küljest niisugusel teraval kujul, nagu seda seadust tahetakse ellu kutsuda, ei kannata meie praegune põllumajandus välja. Võtame lihtsa näite, mina kui põllumees ei räägi praegu 9 tunni vastu, aga talvel ei saa 6 tunniga läbi, siis peaks meie karjatoodang langema, sest ei ole olemas niisugust aparati, mis 6 tunniga kõik ära teeks. (M. Martna, stp: Seadus seda sugugi ei ütle.) Selle seaduse järgi ei tohi talvel rohkem kui 6 tundi tööd teha.

Teisest küljest oli minul väga üllatav kuulda, et meil olevat maad söödis. Ma olen palju ringi käinud ja ei ole näinud söödis maid. Meie näeme, et maal igalpool otsitakse ja võetakse maaparanduse laenu ja tahetakse sellega söödis maid harida. Läänud aastal oleks sel alal rohkem tehtud, kui see igavene vihmane suvi neid töid ei oleks takistanud. Siin tullakse aga ja öeldakse, et maad on sööti jäämas. Ma ei tea, kust need härrad rahvasaadikud pärit on, kus nad käivad ja mida nad näevad. Mina vähemalt seda näinud ei ole ja mul on võimalus olnud nii palju liikuda. Kui kõneldakse, et ristikeinapõllud söödis on, siis ei tea mina, kuidas tahetakse meie majapidamist korraldada, ehk tahetakse mingisuguse määruse välja anda, et nii- ja niipalju tuleb igat vilja külvata ja kasvatada. Minu äranägemise järgi ei nõua tööandja ja töötegitja vahelkord nii suuri ettekirjutusi töötegitajate alal, kui seda mõned rahvasaadikud nõuavad, vaid maal olles lepikse palju paremini kokku töötegitajate ja tööandjate vahel ja mingisugust ärevust ei ole märgata, samuti ei ole ka isearalikkus

tööpuudust. Kui ka mõnes linnabüroos tööpuudusest räägitakse, siis võin mina faktisid maalt tuua, kus tööliste puudusega tegemist on, kui kõik vabad kohad täita, siis ei ole suurt tööpuudust märgata. (J. Vain, stp: Asjad on päris korras.) Maal öeldakse, et kõik on korras, kui aga siia tullakse, siis leitakse, et ei ole korras. (J. Vain, stp: Härra Pärilin, miks nad Brasiiliasse rändavad? O. Amberg, krst: Ega need maatöölised ei ole.) Nii et mina ei näe ühtki põhjust, et töö-hoolekandeminister peaks määruse välja andma, mille abil meil tööd saadakse teha. Siitamaani on suudetud ilma läbi saada ja loodan, et see ka edasi kestab. (J. Vain, stp: Oli aeg, kus ilma korstnateta ka läbi saadi, nüüd aga ei saa.) Mingisuguseid ministri määrusi meie põllumajanduse tõstmiseks praegusel silmapilgul tarvis ei ole.

(Koosolekut hakkab juhutama esimees **A. Rei.**)

M. Martna (stp): Väga austatud Riigikogu liikmed! Mina ei ole nüüd enam selle seaduse sisusse nii väga tunginud, ka mina vaatan selle peale nagu mu parteiseltsimees, et ta suri varsti pärast sündimist. Selle seaduse peatähtsus seisis selles, et öieti meie mõisatööliste kaitset pakkuda, aga teadagi, et ka teist liiki väikepõllutöölised selle seadusega kaitset võiksid leida.

Mina kuulsin hea meelega kindral Laidoner'i sõnu korratavat. Kindral Laidoner oli sellel seisukohal, et sotsiaalseadusi peab ka meil edendama. Seda tuletas härra Luiga meelde. Nii palju kui mul meeles on, vaatas ja vaatab kindral Laidoner tõsiselt seisukohalt sotsiaalseaduste tähtsuse peale ja nimelt selle pärast, et sotsiaalseaduste abil võimalik peaks olema tõsist isamaa-armastust isamaast lugupidamist ja riikliku iseseisvuse toetamist kinnitada.

Ma lugesin paari päeva eest üht Shveitsi lehte ja sealt leidsin ühe artikli pealkirja all „Demokraatia kohused“. Shveitsis on ka praegu teatavate kaugema ulatusega sotsiaalseaduste küsimused otsustamisel ja suurem kodanlik ajaleht „Neue Züricher Zeitung“ kõneleb ja kirjutab pealkirja all „Demokraatia kohused“, et demokraatial on kohuseid sotsiaalseaduste maksmapanemise mõttes. Pikk artikkel, huvitav lugeda. Sellest seisukohast nimetas ka kindral Laidoner sotsiaalseaduste tarvilikkust ja tähtsust.

Nii, minu austatud härrad paremalt poolt, härra Tamm ja tema järeltulijad...(J. Vain,

stp: Eelkäijad ikka!) viibisid siin õige kaua Saksamaa olude juures. Härra Tamm eelviimasel korral teenitas siin, et Saksamaal põllutööliste kaitseasutus on rohkem Soll-gesetz ja „peaksolema seadus“ ja mitte „peabolema seadus“. Ma tuletaksin härra Tamm'ele meelde, kuidas Saksamaal juba üle 40 aasta eest sotsiaalseaduse peale vaadati ja nimelt vana Bismarck'i ajal esimene sotsiaalseadus seal maksma pandi. (K. Tamm, põl: Ja kui sotsialistid vastu hääletasid.) Härra Tamm, Teie ütlesite, kui sotsialistid nende vastu hääletasid. Ma annaksin Teile nõu, et Teie nende motiividega tutvuneksite, mispärast sotsialistid vastu hääletasid. Sotsialistid hääletasid vastu sellepärast, et nad rohkem tahtsid saada, mitte sellepärast, et nad põhimõttelikult selle vastu oleksid olnud. (J. Hünerson, põl: Sama ahned, nagu nüüdsel ajal!) See on ju Teie arusaamine. Mina naelutan siin seda kinni, et esimeses Saksamaa sotsiaalseaduse seletuskirjas või põhjenduses oli muuseas järgmist lugeda: „Enam kui senni peab riik oma vaesemate kodanike eest hoolt kandma hakkama, mitte ainult inimlikust ja kristlikust seisukohast vaadates, vaid ka riiklikust seisukohast“. Mina rõhutaksin just seda, näidates selle pingi peale, kus meie konsistooriumi president istub ja teised kristlased, keda siin ei ole. (O. Amberg, krst: Abipresident!) Seal on öeldud „mitte ainult kristlikust ja inimlikust seisukohast vaadates“. Meie kristlased on sotsiaalseaduste vastu. (O. Amberg, krst: Ei ole õige, härra Martna!) Noh, üks me näeme! „Kehvade hulk on riigis kõige arvurikkam ja nad on kõige madalama haridusega, sellepärast on riigil kohuseks näidata, et riik mitte ainult tarvilik koondus ei ole, vaid et ta ka kasulik heategev asutus on.“ Riik ei ole ainult politsei orgaan, kes seda ja teist käsib — sa pead sõna kuulma, vaid riik on ka orgaan, kes rahva laiemate hulkade hea käekäigu eest hoolt kannab. Sellega põhjendati Saksamaal esimest sotsiaalseadust Bismarck'i ajal 1881. a. (O. Amberg, krst: See on meie konventsioonis ka olemas!) No jah, programmis on mõnigi asi üleval. Ka variseeridel oli nende õpetustes ja programmides palju üleval, kuid kui ma ei eksi, ütles Jeesus niisuguste inimeste vastu, et need ei päri Jumala riiki, kellel suus on alati ikka sama: Issand, Issand! vaid need, kes minu isa sõna järgi talitavad. Mitte vorm ei ole tähtis, vaid sisu ja kuidas programmi ja sisu täidetakse. Jah, Teie programm juhib igatahes sinna poole, et sotsiaalseadustele punn ette panna, nagu siin härra Tonkman tähendas.

Siis ma peatuksin veel teise asja juures, mil-
 lele rahvaerakonna kõnemees kriipsu alla tõm-
 bas ja mida sealt poolt (näitab paremale
 poole) härra Kroon toonitas ja rõhutas. Ma
 ei paneks härra Kroon'i kõne peale suurt
 rõhku, sest täna ta vististi korvi õlut ei teeni-
 nud. (O. Amberg, krst: Aga üks pudel
 Ungari punast! Vahelhüüe paremalt
 poolt). Laseme selle Läänemaa Läänemaaks
 jääda, ta jääb õnnetuseks ikka tõepoolest Lää-
 nemaaks. Sealt poolt on rõhutatud (näitab
 paremale poole), et meie poolt ei peaks töö-
 lisi üles ässitama ja kui meie vahekordi nii
 näitame, nagu oleksid peremehed nõõrijad jne.,
 siis oleks see tööliste ülesässitamine. Nendele
 härradele, kes seda siin eriti toonitasid,
 eriti härra Luig'ale, ütlen ma: võtke vaevaks
 ja minge töökaitse büroosse, see on töö-
 hoolekandeosakonda ja laske enestele seal
 näidata neid proove, mis sinna on kogunud,
 karjaste palgavilja ning sellest jahvatatud
 jahu. Vaadates seda jahu mõtlesin, arvata-
 vasti on see vili karjastele hoitud sellepärast,
 et see peremeeste sigu enam nuumata ei
 suuda. (M. Martinson, põl: Kas vaata-
 mas ka käisite, kas peremehel kodus
 paremat oli?) Mina ei tea sellest asjast
 väga palju, aga jahu oli igatahes niisugune,
 et ma seejuures mõtlesin näljaaega 1868.
 aastal, ja ma mõtlesin omaette, et arvata-
 vasti ei saa leib sellest jahust mitte parem,
 vaid umbes selletaoline, mida rahvas sel ajal
 üldiselt söi. See on üks tegelik asitunnistus,
 millest näha võib, kuidas palgasaajatega ümber
 käiakse. See leping, mis minu parteisõber
 Johanson siin hiljuti ette luges, oli kirjalik
 tunnistus sellest ja tegelikult tunnistuseks
 on mainitud jahuproovid. Kui teie soovite,
 et töölisi ei peaks üles ässitama, siis tehke
 ometi oma sõprade seas propagandat, kihu-
 tustööd ja valgustustööd, et sarnane palga-
 maksimine ja sel kombel inimestega ümber-
 käimine ära lõpeks. Ma ei looda seda. Inimene
 jääb inimeseks ja niisugune talitusviis
 jääb ikka — kahjuks — inimlikuks. Härra
 Luiga tõstis siin ka mitu korda käsi laiali
 ajades küsimuse üles, mis peavad 12-aasta-
 sed lapsed tegema. Jah, minu austatud härrad,
 12-aastased lapsed peavad kasvama, et nad
 inimesteks saavad, et nad tublideks inimes-
 teks saavad! Kui nad 12 aastast juba orjama
 panete, siis jäävad nad nõrkadeks inimesteks,
 siis ei saa väike Eesti kodanikke, nagu ta neid
 tarvitab ja nagu iga teine maa tarvitab.
 (M. Martinson, põl: Kas Teie, härra
 Martna, ei käinud karjas?) Käisin küll,
 aga kui ma poleks käinud, saaks minu eluiga
 lootuse järele 20 aastat pikem olema. Ma
 loodan ka nüüd veel nii hanijalgade vahel

õeldud jumala abiga 80-ni jõuda, aga nii-
 sugusel korral oleksin ma, võib olla, 100-ni
 jõudnud. Vast lubate ühe anekdoodi kõneleda.
 Ma käin praegu igal järgmisel hommikul
 arsti juures, see katsub minu jalgu elektri-
 seerida, ühtlasi püüab ta sealjuures selgusele
 jõuda, kust see jalahaigus on tulnud. Ma
 kõnelesin temale muuseas ka sellest, et ma
 noorespõlves 8. aastast alates igal kevadel ja
 igal sügisel pidin $\frac{1}{3}$ versta laiuusest veeväljast
 läbi minema igal hommikul ja õhtul oma isa
 kariloomadega. Teisiti ei olnud võimalik,
 sest karjamaa oli kadakapealne mäginen maa,
 sealt ei olnud loomadel midagi saada. Selle
 sooba taga oli aga mõisa mets, mõisa karja-
 maa ja ma pidin oma isa pudulokused sinna
 metsa varastama ja igal õhtul ja hommikul
 veest läbi käima. Teie teate, et metsas ahju
 ei võinud olla, kus sukki kuivatada oleks
 saanud ja ma pidin nad jalast ära võtma,
 see on palja jalu veest läbi minema. Tohter
 ütleb, ma arvan, et Teie jalahaiguse juured
 ulatavad sinna! (K. Tamm, põl: Kas Teie,
 härra, karjas ei käinud, kui Teie 11—12
 aastat vana olite?) Kas see nõnda on,
 ma ei tea, kas härra Tamm on karjas käinud.
 Ma kahtlen selle juures, sellepärast, austatud
 härrad, ma arvan, et keegi meist ei tarvitse
 kurb olla sellepärast, et ta oma lapsi karja ei
 tarvitse saata, ja ma arvan, et iga õiglane
 vanem peaks sellest seisukohast oma laste,
 oma järeltulijate tervise ja kasvatuse peale
 vaatama. Kui ma sellegi pärast veel 65-
 aastastelt siin olen, siis mitte selle tõttu, et
 ma 3—4 aastat oma jalgu külmetasin, vaid siin
 on mööduandvad hoopis teised põhjused.
 Võib olla, võib ka seda siia arvele panna,
 et ma 18—19. aastast juba nõnda tark olin,
 et oma tervise eest hoolt kandma hakata.
 (Vahelhüüe paremalt poolt: Härra
 Martna, loogiliselt peavad Teie lapsed
 100 aastat vanaks elama!) Noh, siis peate
 Teie veel vanemaks elama. Muidu ei saa
 Teie nende aastaid kontrollida! Vaadake,
 nõnda on nende 12-aastaste lastega. Arvata-
 vasti teil neid ei ole, kui teil neid oleks, siis
 saaksite teie ka vististi aru, mis 12-aastane
 laps teha võib. Edasi on siin rõhutatud, et
 sotsiaalseadused ajavad inimesed linna, tähendab,
 põllumehed kardavad, et sotsiaalseadused
 teevad talupoja elu maal nii kibedaks ja töölis-
 teie nii kergeks, et nad tööd teha ei tarvitse.
 Ühed sotsiaalseadused kihutavad töölised maalt
 ära ja teine sotsiaalseadus võimaldab neile
 linnas teenistusetähta, töötatöölisenä tuge saada.
 See viib meid jälle tööpuuduse juurde. Ma
 tahaksin teile, austatud põllumehed, meelde
 tuletada, et teie siin tõepoolest olete loogilises
 riius enesega. Asi on nimelt selles, et teie

minister, härra Einbund, ajakirjanikkudele informatsiooni andes Brasiiliasse rändamise üle, selles informatsioonis tööpuudusest kõneles. Ministri, härra Einbund'i arvates, on meil tööpuudus, aga Teie liideri härra Tonkman'i arvates tööpuudust ei ole ja see on loogiline rike selle asja juures, ja teie opereerite veel tänagi selle väitega, hoolimata sellest, et teie oma ministri informatsiooni ometi ka olete lugenud! Härra minister juhib tähelepanu selle peale, et tööpuudus on üheks põhjuseks, mispärast inimesed välja rändavad. Mina arvan, kui sotsiaalseadustel niisugune mõju oleks ja olla võiks, nagu teie väidate ja kardate, siis ei peaks meie ometi seda nägema, et inimesed välja rändavad maalt, kus olud nii roosilised ja kus neile ilma tööta palka maksetakse jne., mida teie olete lugemata kordi Riigikogus ette toonud. Tähen-dab, siin peab teine põhjus olema. (J. Holberg, põl: Teatav protsent inimesi liigub alati!) Härra Holberg, meie ei rehenda siin enam teatud protsendiga. Mul on ühe teadus-mehe arvamine meelde tuletada, mida ma tsiteerida võin. Mina loen nimelt härra Nikolai Köstner'it üheks meie paremaks statistikuks ja sotsiaalolude hindajaks. Härra Köstner kirju-tab ühes artiklis ja võrdleb praegust välja-rändamist suurte teiste väljarändamise-aga-dega, nagu üks neist oli 60-aastate lõpul nälja järele, kus inimesed välja rändasid Saraatovi ja Samaarasse. Ma julgen siin öelda, et härra Köstner ei ole ükskõik kes, vaid ta on mees, kes tõsiste asjade üle tõsi-selt kirjutab, ja kui niisugune mees ütleb, et praegu väljarändamine on suurem kui ta harilikult on olnud, ja seda peate ka Teie ütleva, härra Holberg, ning ta on erilisi olusid silmas pidanud... (J. Holberg, põl: Massiline psühoos!) Ma ei salga seda psühoosi mitte, see on igatahes olemas, aga mis selle vastu on, see on meie ääretu vaesus. Kui meie seda vaesust arvesse võtame ja silmas peame näiteks seda, kui väikest palka inimesed saavad, — teie ise ütlesite, et ka põllumehed välja rändavad, ja tähenda-site, et nad kahjuga töötavad ja kui nüüd need põllumehed-asunikud, kes kahjuga on tööd teinud, välja rändavad, siis peame ole-tama, et selleks iseäranis raske tung peab olema, mis sunnib inimesi raskustest hooli-mata välja rändama, sest praegusel ajal maksab sõit Brasiiliasse terve kapitaali. (J. Hünerson, põl: Loodab suuremat sealt vastu saada!) Ma ei räägi praegu lootustest, sest ega ta muidu välja ei rändaks, kui ta ei loodaks, aga ega see lootus ometi fakti ümber ei lükka, et ta välja rändab! Kui niisuguste raskete olude juures väljarän-

damise tung nii suur on, kus välja-rändamise tingimised arvatavasti kerge-mad ei ole, kui Maltsveti väljarändamise ajal hobustega, vankritega ja regedega üle maa Krimmi... (J. Hünerson, põl: Speku-leeritakse...) Härra Hünerson, Teie peak-site spekulatsiooni juures ka veel muud silmas pidama. Ma soovitaksin Teile lugeda Freiligrath'i luuletust väljarändamise üle ja ka Uhland'i luuletusi. (J. Hünerson, põl: Mina loen tõsiseid asju!) On luuletajaid, kes tõsiasju luuletavad ja luule kaudu tõsi-asju meile hinge sisse suruvad. Igapäevased teated ei suuda seda teha, aga niisugune Freiligrath'i luuletus suudab seda, ja sealt teie leiata, missugused väljarändamise tõsised põhjused on, missugused need meeolud ja lootused on. See on igatahes üks tegelik tunnistus selle vastu, mis teie sotsiaalseaduste ja nende ulatuse kohta ning tööliste elu kergen-duste kohta ette tõite, ka nende „10-te miljo-nite“ kohta, mida härra Tonkman siin muidugi jälle nimetas, on selge tunnistus sellest, kuipalju neis asjades tõtt on, mida teie olete ette toonud. Sest kui töölistele kümned miljonid kõrva maksetaks ja neid toidetaks ilma tööta, siis, härra Tonkman, ei rändaks tuhanded perekonnad Brasiiliasse ja Austraaliasse. Ma käisin eile statistika keskbüroos ja kuulsin seal päris öudseid jutte. Seal käia noored inimesed 15—16-aas-tased, kes veel meie seaduse järgi abiellu astuda ei või, käia seal ja paluda, et neid registreeritaks abielulisteks, et siis võiksid Brasiiliasse välja rännata. (J. Hünerson, põl: Juhusteotsijad! Selles eas on nad päris juhusteotsijad!) Võib olla, et Teie omast käest räägite, aga mina olen ka nii vana olnud. (J. Hünerson, põl: Siis oli Teil vähe kuraasi, praeguseaja poisid on teised, Teie ei olnud Rinaldo Rinal-diinit lugenud.) Selleaegne Eesti kirjandus kõigi oma Rinaldiinidega ja Morandoga on minu silma eest läbi käinud. — Kõik need asjad ei kõnele sugugi Teie vaadete kasuks. Ka see, mis härra Tonkman ette tõi, et tema olla professor Kink'iga rääkinud, ning see olla tähendanud, et Ellamaal olevat korterid head, aga kraavikaevajaid ei olla leida. No öelge mulle, härra Tonkman, mis kraavimid Teie praegu seal kaevaksite ja kuidas see talvel külma ja lumega võimalik oleks? (K. Tonk-man, põl: Ma räägin sellest ka, aga praegu ma vahele rääkima ei hakka!) Igatahes näib minule küsitav olevat, et seal sajad inimesed talvel kraavikaevamise jaoks tarvis oleksid. Teiseks näib minu äranäge-mise ja kogemuste järgi päris võimatu olevat, et seal head tööliste korterid tühjad on.

Mina olen ka Ellamaa oludega vähe tuttav ja tean, et seal paremaid korterid rohkem ei ole, kui ainult nende tööliste jaoks, kes alaliselt elektriijaama juures tööl on. Teiste tööliste jaoks on sinna ehitatud barakid, kus suvel, vist isegi rohkem kui 100 inimest ühes ruumis elavad. Nõnda et see härra Tonkman'i väide ka arvustust välja ei kannata. Samuti jäi härra Tonkman tunnistuse võlgu selles osas, kus ta nimetas, et ta on kellegi linnavalitsuse mehega koos olnud ja kõnelenud, ja see linnavalitsuse mees olla öelnud, et 60% linna eelarvest minna sotsiaalseaduste läbiviimiseks. Sellest härra Tonkman ei kõnelenud, vaid ta ütles, et eelarves läheb 60% sotsiaalseaduste läbiviimiseks, siis võib see ainult seda tähendada, et nad enne hirmus väikesed olid, ja et nüüd püütakse nendele hädapärastele, põlevatele ülesannetele järele jõuda, mis linna kogukondadel täita on. (Vahelhüüe.) Teie võite minu parteiseltsilise proua Oinas'e käest kuulda ja laske endale üksikasju kõnelda nendest nähtustest ja hädadest, mis ta Tallinna hoolekande osakonna eesotsas talitades läbi peab elama. Teie leiata siis, et ka Tallinna linn hoolekande asjus veel kaugeltki nii kaugele jõudnud ei ole, kui ta jõudma peaks. Teie seisate sellel seisukohal, et kui inimene on viletsusse sattunud ja abi tarvitab, siis jätame ta lihtsalt iseene ja jumala hooleks. Teie ütlete, et ühiskonnal ei ole sedavõrd tagavarasid, või üldse varasid, et ta kuidagi viisi hoolekannet teostada võiks. Meie aga, sellest hoolimata, et meie kristlased ei ole, seisame teisel seisukohal ja nimelt sarnasel, et niisugustel kordadel on sotsiaalset abi vaja korraldada. Kes peab siis seda tegema, kui riik ja ühiskond seda oma peale ei võta? (O. Amberg, krst: Selle vastu keegi ei ole, aga mõõdukalt.) Jah, mõõdukalt! Teie ütlete nagu Saksa natsionaal-liberaalid ütlesid, vabadus, nii nagu meie sellest aru saame! (Vahelhüüe paremalt poolt: Meie ei ole mitte nemad.)

(Koosolekut hakkab juhutama abiesimees
A. Jürman.)

Tahaksin veel mõne sõna ka kaitsetollidest öelda. Härra Tonkman „omal viisil“, nagu ta armastab rääkida, ilma et ta oma sõnade juures vastutustundest hooliks, kõneldes siin kaitsetollidest seda hoopis arvesse võtmata jättes, et kaitsetollid üldiselt ühesugused ei ole. Kui Teie näiteks räägite kaitsetollidest selles mõttes, et need tööliste kasuks on, siis peaksid kõik põllutöomasinad kaitsetolli all olema. Aga need ei ole kaitsetolli all, vaid tuuakse tollivabalt sisse, mis

sünnib põllumajanduse kasuks. Ja meie ei ole selle vastu olnud, vaid oleme seda pooldanud ja oleme selles arvamises, et põllumajandust tuleb toetada. Ta on ometi väga tähtis osa meie riiklikus ja rahva majanduses, ja selle osa toetamine ja elujõuline olemine on ju ühtlasi tagatiseks, et riik elada võib. Kui Teie sedaviisi räägite, et kaitsetollid on tööliste kasuks, siis peaksid ka põllutöomasinad kaitsetollide all olema, sest siis võiks eeldada, et neid masinaid rohkem meie oma vabrikutes valmistatakse ja töölistel oleks rohkem tööd. (J. Hünerson, põl: Ei saa!) No jah, Teie ütlete, et ei saa hakkama. Noh lubage, eile või tunaeile olime meie tolliuniooni komisjoni koosolekul ja seal teati kõnelema, et nii mõnigi vabrik võiks meile kodumaa tarvitusi palju suuremal määral valmistada, kui mitte tollivaba sissevedu seda ei takistaks. Mida aga minu parteisõber Johanson eriti ära märkis ja meelde tuletas, need ei olnud niisugused kaitsetollid, vaid teist laadi. Need olid nimelt tollid vilja ja toiduainete või jahu sisetoomise juures ja Teie teate, et Teie neid tolle ikka ja ikka tõsta tahate. Mina ei või Teile mingisugust etteheidet teha, sest see on ju terve ilmas nõnda, et maa põllumehed püüavad vilja ja jahu tolle tõsta. Sellepärast et neil tollide varjul võimalik oleks oma vilja eest, nii palju kui nad seda turul müüvad, kõrgemat hinda saada. Vaadake, härra Tonkman, kuidas Teie ka seda tolli ei keera ega ei vääna, ei saa teie kuidagi viisi selgeks ja arusaadavaks teha, et niisugused tollid tööliste kasuks tuleksid. (K. Tonkman, põl: Missugused näiteks?) Need tollid, millest ma praegu rääkisin ja kui Teie, härra Tonkman, kuulanud ei ole, siis palun seda minu stenogrammist järele vaadata. (K. Tonkman, põl: Ma räägin sellest ka, härra Martna.) Teie võite ju rääkida, aga mina ei või Teie kasuks sedasama öelda, mis Teie minu kasuks olete öelnud. Siis edasi. Ma olen ka talupoja poeg ja külast tulnud ja mul on ka praegugi veel talupoegadega sideid. Mul on sugulasi, tuttavaid, nende järeltulijaid ja nii edasi. Hiljuti käis üks Läänemaa talupoeg Paimpere küla elanik, väga arenenud talupoeg, minu juures ja kõneles maksudest ja talupoja seisukorrast järgmist: Ah mis meil oma riikluse aeg viga elada, ei ole võrrelda endise ajaga! Mul on seal veel natukene maksta, ma võin selle mõnesaja margaga ära maksta, mis enne rängalt mu peal lasus — ja on makstud. Maksud kõlavad markades küll õige kõrgelt, aga kui sa ühe keskmise põrsa kaenla alla võtad ja turule tood, siis on ka need makstud. (K. Tonkman, põl: See on üks sots.) No siis, austatud Riigikogu liikmed, annaksin mina nõu kõikidele põllumeestele sotsideks hakata,

selle asemel, et nad matsid on, siis käiks teie kõikide käsi hästi. (O. Gustavson, stp: Sa issand jumal, seal on nüüd see põllumeeste loogika.) See mees ei ole sots. Ta ei ole poliitiliselt üldse nõnda arenenud, et ta rühmitustest sedavõrd aru saaks, ta kõneles oma talupoja otsekoheuse ja erksuse juures tõsiasjadest iseoma seisukorrast ja näitas, et temal praegu igatahes palju parem elada on kui Vene ajal. (J. Hünerson, põl: Vähemad kohad on tulumaksust vabad.) Ei, ei, see on nõndanimetatud kuuepäeva-koha omanik, ja niisugune ei ole tulumaksu alt vaba. (J. Holberg, põl: On küll, ammugi juba vaba.) Noh, siis on juba terve talupojaseisus maksu alt vaba, minu sündimisekohas kuulub see koht suuremate hulka, ja kui niisugune juba tulumaksust vabastatud, mis teie siis veel nuri-sete! Kui nüüd kõike kokku võtta, mis põllumeeste kõnelejate poolt sotsiaalseaduste vastu ette toodud on, siis peab ütlema, et need paika ei pea ja see on jälle samasugune asi, nagu üüriseaduse asjus kõnelemine, ehk siin küll selle rühma түsedamad mehed sõna võtnud, nagu seda härra Tamm on. Siin maalitakse vana tontu seinale peale, kuna selleks põhjust ei ole. Ma arvan, et põllumeeste rühm peaks härra kindral Laidoner'i nõuandmisest kinni pidama ja selle seisukohaga ühinema, mida kindral Laidoner ütles, et meie sotsiaalseaduste tõkestegemine vajalik on ja abinõu selleks, et oma riiklikku aluspinda kindlustada. (J. Hünerson, põl: See on õige põhimõtte, selle põhimõtte vastu ei vaidle keegi.)

Juhataja **A. Jürman**: Sõna on järjekorras rkl. Gustavson'il.

O. Gustavson (stp), kohalt: Ei tarvita.

K. Tonkman (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Lugupeetud rkl. Martna kõneles siin, et ta on näinud töö- ja hoolekandeministerruumis rukkid ja jahu, mis on karjastele palgaks makstud, ja et see jahu kuskile ei kõlba. Mina ei tea, kas on tõesti seal niisugused jahud olemas ja võib olla, et nad tõesti nii halvad olid, kuid ma ei tea ka, kas nad tõesti sellest viljast võetud olid ja kas nad algupärases kujus olid, selle juures kahtlen ma. (M. Martna, stp: Teie tahate siin väita, et karjane käis peremehe kulul kõlusid ostmas.) Ei mitte seda, vaid meie saame ühe vilja seest väga palju kõlusid välja sorteerida ja neid näidata igas kohas. Edasi jättis härra Martna tähendamata, mis selle küsimuse juures väga tähtis oli, nimelt, kus kohas see palgamaksmine on olnud. (M. Martna, stp: Eestis igatahes.) Jah, Eestis, kuid Eestis on olud viimasel ajal väga

viletsas seisukorras, eriti põllumajanduse alal viletsate aastate tõttu. Ma toon näite Kasari jõe ümbruskonnast, see on ümbruskonnast, kus ma ise elan. Seal on jõgi 3 aastat järgimööda iga aasta kaks kunni kolm korda üle kallaste ajanud ja hävitab sellega vilja niivõrd ära, et iga aasta uue seemne peab ostma, kuid sügisel saadakse ainult kõlkad ja kõlud tagasi. Minul oli käesoleval sügisel juhus Laastre veskis ühe taluperemehe vilja näha, siin olgu juurde tähendatud, et see taluperemees on üks parematest põllumeestest Jõeääre külas, kes hästi põldu harib ja hoolikalt tööd teeb, kuid see vili, mida ta veskile tõi, oli halb. Vili, nimelt 10 puuda rukkid, krooviti läbi ja sealt tuli terve 7 puuda lustet välja ja 3 puuda jäi järele ning selles oli veel 1/3 osa lustet. (J. Vain, stp: Sellega oleks võinud mitu karjast palgata.) Jah, härra Vain, just see on see õnnetus, et see rukis, kus karjane tööd tegi, oli seal samas põllul kasvanud, ja sellest, mis maa kannab, peab karjane või põllutööline süüa ja palka saama. See ei ole ainuke näide. Niisuguseid näiteid, kus vili halva aasta tõttu täiesti on ikaldunud, võiks väga palju tuua. Sellest härra Martna ei rääkinud, kuigi ta oleks pidanud seda arvesse võtma ja küsima, missugused olud olid mõõduandvad, et karjane niisuguse palga sai. Kas oli tõesti peremehe rumal hoolimatus, et ta oma töölisel niisuguse palga maksis, või ei olnud peremehel paremat vilja palgaks maksta. See asjaolu oleks härra Martna kõne juures väga tähtis olnud. Kuid seda härra Martna ette ei kandnud.

Edasi näitas härra Martna palgalepingu peale, mis härra Johanson siin ette kandis. Mina kord tähendasin juba palgalepingu kohta, et seda ei saa kuidagi tõsiselt võtta. Kuid peaksin ka seda tähendama, et kui need palgalepingud, mida sotsialistid nii väga ihaldavad, ka tõesti kirjalikult peaks tehtama, siis ei saa ometi palgalepingusse minu teada üles võtta, kui raske vili peab olema. Kui nii detailselt iga lepingut kirjutada, siis on see peaaegu võimatu, sest siis tuleksid lepingud liiga pikad. Kõike võib ju teha, aga kui tahetakse lepingu põhjal kõike kätte saada, millest praegu jutt, siis on kõrvalekaldumised ikkagi võimalikud. Kohalikud olud määravad ära, mida seadusega fikseerida ei saa.

Edasi juhtis härra Martna tähelepanu karjase viletsa elu peale. Ma ei tahaks öelda, et meie maaolud nii head on, et karjaskäimine lõbuasi oleks. Seda ei ole! Needsamad olud, mis sel ajal olid, kui härra Martna karjas pidi käima, on peaaegu alles. Need kadakased karjamaad ja suured veeloigud on Eestis alles. Sotsiaalseadused ei ole neid kõrvaldanud, ja selles see häda on. Kui sotsiaalseadused kord ka vee-

loigud Eestist kõrvaldavad, siis võiks vast tulla kodanlasi süüdistama: meie oleme Eestist sopaloigud ja kadakased karjamaad koristanud, aga põllumehed ajavad karjased jälle samasugustesse sopaloikudesse. Siis vast võiksid sotsialistid sellest rääkida, aga praegusel korral ei saa seda lubatavaks pidada, et ühelt poolt öeldakse — meil on head ja ilusat tarvis, aga teiselt poolt ei lubata tõsise elu fakte ette tuua ja näidata, et meie olud ei luba igatsetavat ilusat kätte saada. Ja minu arvamise järgi kõneleb härra Martna just enese vastu. Ühelt poolt näitab ta väga piltlikult neid olusid, mis tõesti maal olemas ja nendes oludes on pidanud härra Martna ka omal ajal igal hommikul palja jalu külmast veest läbi minema, aga nüüd unustab härra Martna nähtavasti ära, et meie ei ole saanud põllumajandust niivõrd edasi arendada ega põllukultuuri paremale järjele tõsta, et nüüd ka olud paremad oleksid. Olud on endised. Sellepärast ei saa ometi põllumehed ega ka põllumeestekogude esitajad ühel hoobil öelda — kõik saagu ilusaks, nii et karjasel pole tarvis jalgu märjaks teha. Nii ei saa minu arvates asja võtta. Kust võtta paremat olu, ja kes loob paremat olu? Meie ise peame neid looma. Mina usun ja tean — ja seda teavad ka kõik Riigikogu liikmed —, et kui maaolude parandamiseks ja korraldamiseks mingisugust seadust Riigikogus arutatakse, siis on sotsialistid need, kes kõik püüavad selle vastu olla. (Vahelhüüe J. Vain'i, stp poolt.) Just Teie peale tähendasin ma, härra Vain. Kui oli maaparanduslaenu fondi seadus Riigikogus päevakorral, siis oli härra Vain esimene, kes tuli kõnetooli ja tahtis seda seadust rohelise kalevi alla matta. Aga see laenufondi seadus ongi see, mis meie kadakased karjamaad ja sopaloigud hävitab. Ja laenufondiga tahame meie sopaloigud ära kuivatada ja maad niivõrd parandada, et karjasel ei tuleks veeloigust läbi käia. Aga see ei ole ükski tähtis, et karjane veeloigust läbi ei käi, vaid tähtsam on, et sopaloigust ka kari läbi ei käiks. Kui kari peab veeloikudes käima, mis põlvini ulatab, ja ennast seal toitma, siis ei saa minu arvates karja tõsisest toitmisest juttugi olla. Seal peab kari ainult pool nälgides elu sees. Nälginud karjalt täit piimasaaki saada on täiesti võimatu. Aga teie oskate väga hästi paberil rehkendada, et põllupidajal on niimitu lehma, ja olete seda ka kuulnud, võib olla sellekohasest kirjandusest lugenud, et iga lehm nii- ja niipalju piima annab, rehkendate siis välja, kui palju kogu kari piima annab, ja ütlete — seal see põllumehe kasu ongi. Kuid olud jätavad arvesse võtmata, kuidas lehm karjamaal süüa saab. Selle koha jättis härra Martna ka tume-daks, ütles ainult, et ta olevat linna tulnud, aga põhjused jättis ütlemata. Kui härra Martna

tunneb, et need olud halvad on, siis võiks ta väga hästi siin kaasa aidata meie maaolude parandamiseks, mis neid kadakaseid karjamaid ja veelompisid üle kodumaa viljakandvateks orgudeks muudaks. (A. Kärner, stp: Kes seda siis takistab?) Miks ei ole siis? Ma räägin ju, härra Kärner, praegu, et vastu ollakse, niipalju Teie siis tähele panete.

Edasi juhtis tähelepanu väljarändamise peale ja öeldi, et põllumeestekogud ja härra sise-minister olevat vastolus. Põllumeestekogud ja põllumeeste rühm Riigikogus kõnelevad, et meil tööpuudust ei olla, aga härra minister ütlevat, et tööpuudus tõepoolest olemas olla. Mina arvan, et siin härra Martna asjata vett segab. Põllumeestekogude rühma kõnelejad on öelnud, et meil linnades töötatöölisi on, seda ei ole keegi salanud, aga nendel töötatöölistel on tööd mujal. Neid töötatöölisi aga ei lasta mujale tööle, vaid tahetakse neid linnas koos hoida. Sellest seisukohast on härra ministril õigus ja võib öelda, et kui sotsialistid tahavad töötatöölisi linnas koos hoida, siis on tõepoolest linnas tööpuudus, aga mitte selles mõttes, et meil üldse tööpuudus on. Vaadake, siin on see vahe, milles meie mõtted lahku lähevad. Tööpuudus on tõesti nendel inimestel, kui meie selgelt välja ütleme, kes ei viitsi tööd teha, need kes tööd tahavad teha, neil on ikka tööd, nendel ei ole tööpuudus. (A. Jõeäär, stp: Häbi peaks Teil olema!) Ei ole häbi, sugugi ei ole häbi, vaid ütlen, et nendel, kes tööd ei viitsi teha, on tööpuudus. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Teie ise olete see kõige esimene laiskvorst! Hulgalised vahelhüüded. Juhataja helistab.) On praegu kindlaid andmeid, kus nõutakse töölisi tööle, töölised tööle aga ei lähe. Mida meie peame siis ütleva. Siin on ju asi tõesti nii, et ei viitsita tööd teha, vaid ollakse linnas — ja too töö neile linna kätte. (O. Gustavson, stp: Kas räägite enda järgi, Tonkman?) Tähen dati selle peale, et väljarändamine olla tööpuuduse tagajärg. Ei saa öelda, et tööpuuduse tagajärg on, vaid siin on palju teisi põhjusi. Üks kõige-suurematest põhjustest on, et arvatakse, et võõrsil ei tule tööd teha, see näib olevat nende väljarändajate hingeline haigus. Arvatakse, et võõrsil on kõik hea, võõrsil tööd ei tule teha, seal ei tule raskete oludega võidelda. Meil on väga kujukalt ajakirjanduses käsitatud neid olukordi, mis väljarändajaid ees ootab, ja need on kümme korda halvemad, kui sel puhul, kui meie praegu läheme kraavitatud soodesse või kraavitamata rabadesse ja hakkame omale seal ülespidamist teenima. Aga vaadake, sotsialistid, teie ridadest ei ole ükski selleks sammusid astunud, et ei maksa välja rännata, täidame

need tühjad maad ära, mis praegu täiesti kasutamata seisavad ja tõesti töötavaid käsi ootavad. (L. Johanson, stp: Ega siis meie Teie orjad ja agendid ei ole!) Ei, mina ei käsi Teid, härra Johanson, orjama tulla, mitte nii, vaid mina palun Teid, härra Johanson, et Teie selles ajakirjas, millele Teie nii väga lähedal seisate, ja Teie seisate väga lähedal ajakirjandusele, et teie püüaksite seda selgitada, et meil on küllalt harimata maad, mis need inimesed võivad harima hakata, selle asemele, et välja rännata. Teie võiksite öelda, ka kodumaal võite ülespidamist leida, pange oma loov töö jõud kõigisse nendesse maadesse, ja see töö annab palju suuremat tulu, kui väljarändamine, aga Teie seda ei tee. (Hulgalised vahelhüüded. Juhataja helistab.) Hoidke neid väljarändamast — teie aga seda ei tee. (A. Jõeäär, stp: Andke see 25.000 tiinu, mis teil söödis seisab, töötatööliste kätte.) Kuulge, härra Jõeäär,

Juhataja **A. Jürman**: Teie kõneae oleks läbi, kuid rkl. Arras on oma kõneaja Teile lubanud, ja nii võite edasi kõneleda.

K. Tonkman (põl): Väga hea. Härra Jõeäär, ma juhin Teie tähelpanu kõigepealt sellele, mida Teie parteiseltsimees härra Martna ära näitas oma kõnes, et 50.000 talunikku pops, kes praegu väikeste talumaade peal on, et nende töö ennast ära ei tasu, et nad kannatavad tööpuuduse all. (M. Laarman, põl: Kust ta niisuguse arvu sai?) 50 või 60 tuhat, igatahes stenogrammis on öeldud. (Vahelhüüde pahemalt poolt: Pange juba 100 tuhat täis, siis on kergem meele pidada!) Ja nüüd juhiksin mina, rkl. härra Jõeäär, Teie tähelpanu selle peale, et meie, põllumehed, oleme samuti seda toonitanud ja ära näidanud, et need on ka tõesti ühe tööpuuduse tekitajad. Meie oleme ka alati sellel seisukohal olnud, et popsidele, kes maad tahavad harida, tuleb maa selles ulatuses kätte anda, et nad oma perekonna üleval pidada suudaksid, ja niisuguseid maid on meil küllaldaselt küll. Mina ütlen, et meie võime pooled popsid praegu Läänemaale Laiküla soo peale panna seda harima, mis asjatundjate arvates on üks parem põllumaa. Pooled meie riigi popsid tingimata, võib olla, et veel rohkemgi, võivad sealt omale suured talumaad kätte võtta, aga kui teie talukohtadest tüki ära löikate, siis ei ole see õige ja vaadake, selles küsimuses läheme meie lahku. Peale selle juhin ma tähelpanu selle peale, et meil toonitatakse, et väljarändamine on ühenduses tööpuudusega. Vaadake, härrad sotsialistid, võtke koloniseerimine

meie oma maal kätte ja teie näete, et meil ei tule maast ega tööst puudus. Teie ei taha seda teha, tulete ainult lööklausestega ja teete tööliste silmi, hoiate neid oma võrgus kinni ja mässite oma mõju alla. Teie olete tööliste hädadest ja puudustest kaugel, teie ei tunne neid, vaid tulete ja teete ainult ilusaid sõnu. Võtke küsimus tõsiselt kätte, siis teie näete, et meil ei ole tööpuudust, et meil on tööd küllalt. Tulge Riigikogusse kindlate ettepanekutega, öelge, et meil on koloniseerimise plaan valmis, meie tahame töötatööliste, popsidele ja teistele, kes tahavad maad harida, maad anda, lubage meile krediiti. Mina ütlen, et ükski Riigikogu liige ei tõsta kätt selle krediidiõudmise vastu. Kui teie tulete ja hakkate talukohti taluperemeestelt ära võtma, selle vastu meie oleme ja seda meie ei luba. Üheks väljarändamise põhjuseks on meie majanduslik kriis. Seda ei saa keegi salata, et meil praegu valitseb majanduskriis. (A. Jõeäär, stp: Aga selle põhjus?) Ka selle põhjusest tahan ma rääkida. Teie oma sotsiaalseadustega süvendate igapäev seda kriisi. (A. Jõeäär, stp: Suurepäraane!) Mina tunnen neid olusid kaunis põhjalikult ja ma usun, et härra Jõeäär sellega lepib, et kõige raskemalt põeb praegu majanduslikku kriisi meie põllumajandus. Meie põllumees ei ole kunagi rikas olnud, ja need varad, mis enne sõda olid kogutud, on mitmesugustel põhjustel kaduma läinud. Peab ütleva, et mõnes kohas, kus on suudetud maid parandada või kus juba pikemat aega piimatalitused töötavad, on teatud põllumajanduslikku tõusu märgata. Neid kohti on meil praegu võrdlemisi vähe, suurem osa meie talukohtadest kannatab põllumajandusliku kriisi all. (A. Jõeäär, stp: Aga mis on meil selle põllumajandusliku kriisi põhjuseks?) Ma arvan, et see viiks mind praegu liiga kaugele, kui ma seda teile tahaksin selgeks teha, ma teen seda teinekord. Üheks põhjuseks, mis meie kriisi süvendab, on kõrge rahaprotsent. (Vahelhüüde A. Jõeäär'i, stp poolt.) Teie räägite tööstuse, mina põllumajanduse seisukorrast. Mina kõnelen ainult sellest, mida ma hästi tunnen. Nii kui igas ärilises ettevõttes, nii ka põllumajanduses mängib raha suurt osa, kuid põllumajandus ei kannata nii kõrget rahaprotsenti välja, nagu see praegu on. (Vahelhüüde A. Jõeäär'i, stp poolt.) Mina arvan, härra Jõeäär, Teie olete maale väga ligi ja teate, et maal suuri tagavarasid ei ole. (A. Jõeäär, stp: Kelle raha pankades on?) Igatahes mitte põllumeeste! (M. Laarman, põl: Härra Tonkman, Saaremaal vist on suured tagavarad.) Teiseks halvaks nähteks meie põllumajanduses on väike töötusvus. Kui meie hakkame praegu üht või teist

põllumajanduse artiklit arvestama, ta kasvata-mise ja kõiki teisi kulusid kokku võttes, siis selgub, et produkt läheb omal kallimaks, kui ta eest turul saab. (A. Jõeäär, stp: Või Ameerikast sisse vedada.) Meie olud ei luba Ameerikast sisse vedada, meil ei ole selleks raha. Meie peame ise töötama, kas ta kallis või odav on. Ma ei oskaks omale ette kujutada talupoega, kes hakkaks arvestama, et oma põllul kasvatades tuleb vili kallim, kui ostes, ja jätaks oma põllud kõik sööti. Kust ta siis lõpuks selle raha võtaks? (A. Jõeäär, stp: Kui karja kasvatab ja raha teenib, siis võib ta vilja osta.) Ma näen, et mul ei maksa Teiega vaielda. Kui Teid asi huvitab, siis tulge ja kõnelege, ja mina kõnelen Teile vastu. Sellest põllumajanduse mittetasuvuse seisukohast välja minnes kõnelen põllutöölise tööaja korraldamise vastu. Sellelt seisukohalt välja minnes on põllumehed vastu rääkinud tööaja ja palgaolude korraldamisseadusele ja näidanud, et sarnastes oludes, nagu härra Martna'gi siin näitas, ei saa ikkagi teisiti, kui et karjane peab veelgi sellest veeloigust läbi solistama ja karja kadakasele karjamaale ajama. See kadakane karjamaa ei luba, et põllumees võiks tunnitööd lubada ja kõrget palka maksta. See on see konks, mis kõik kinni hoiab. (A. Jõeäär, stp: Selles seaduses ei ole palgast räägitud.) Mis Te nüüd räägite! Kui Teile seda seadust ei tea, mis teie oma parteiseltsimeeste poolt esitatud, siis ei maksa Teiega üldse kõneleda. Lugege kord see seadus läbi.

Nii näeme siis, et kõigi nende oludega ei arvestata, mis meil Eestis olemas, vaid tuuakse suuri näiteid Lääne-Euroopast ja mujalt ja öeldakse, et see kõik on meile hea, mis teistes riikides juba ära proovitud.

Mis puutub ühesse osasse neisse töölistesse, kes välja rändavad, siis tahaksin ma niipalju öelda, et see, et töölisel, kes praegu linnades on, end tahavad abiellu registreerida sellepärast, et võimalus välja rännata oleks, on just selle töö tagajärg, mis teie igapäev Riigikogus teete. Kui teie mõistlikult asja peale vaataksite, ja kui meie selle asja juures üheskoos tööle asuksime, siis oleks ta kerge lahendada. Aga kui teie igapäev esinete krediitide nõudmistega, siis on arusaadav, et inimene ei võigi mujale tööle minna, ta peab linnas olema. (Vahelhüüded L. Johanson'i, stp poolt.) Sellest ma saan aru, samuti kui sellestki, et Teile, härra Johanson, kätega ringi-ratast lööte. Eesti vanasõna ütleb: „Ütle mulle, kes on sinu sõber, ja ma ütlen, kes sa ise oled“. Mina tean, kes Teile sõbrad on. Teile sõbrad on kommunistid, teie istute kommunistidega ühe laua taga, ja need sõbrad on teie peale niipalju mõjunud, et tulete ja siin nii

räägite, nagu täna siin rääkisite. (L. Johanson, stp: Teie pidage oma nokk kinni!)

Juhataja **A. Jürman**: Palun mitte sarnaseid ebasündsaid ütelsi tarvitada!

(L. Johanson, stp: Mis ma siis talle pean ütleva? J. Hünerson, põl: Vaadake oma pahemale frondile, kes seal istuvad! — L. Johanson, stp: Kes oli Michelson, kes üle piiri läks? See oli paremalt poolt.)

K. Tonkman (põl): Ma saan ju aru, mispärast härra Johanson nii marru läheb, tõde on kibe kuulata. Kui tõtt räägitakse, siis ei taheta seda kuulata. (L. Johanson, stp: Ei taha jah Teid kuulata!) Noh ega siis ei maksa nii marru minna. Kui sotsialistid ja kommunistid Riigikogus ühinesid, siis oli arusaadav, et pahemal tiival meeolelu kindlasti muutub. Seda on viimasel ajal iseäranis märgata, kus pahempoolsete meeolelu kõrge kraadini tõusnud on, jakus nii väljakutsuval toonil esinetakse, nagu seda härra Johanson täna tegi. Täna väljaastumist võib otsekohe võrrelda sellega, millega omal ajal kommunistid esinesid. (L. Johanson, stp: Teile olete eht kommunist!) See on nüüd ükskõik, mis Teile ütlete minu olevat. (L. Johanson, stp: Kui Anvelt siin oleks, Teile suruksite ta kätt. Teile teete Anvelt'ile rohkem head, kui ta ise.) Ja Teile töötate tema kaaslastega ühes. (L. Johanson, stp: Ei tööta.) Teile ei saa ju seda salata, et need, kes seal tagapool ridades, enne kommunistid olid ja nüüd Teiega ühes on. Teile olete ühed ja need-samad, mis Te siis ennast nii ärritate. (L. Johanson, stp: Teile sööte ju Eesti riigi ära.) Ei maksa selle üle ennast nii ärritada. (L. Johanson, stp: Kullafond läks teie kurgust alla.)

Siin küsis härra Martna väga asjalikult, et kas minul olevat teada turbatööstuse olukorrad, ja tõi ette, et mina olevat öelnud, et turbatööstusesse võib hulk töölisi ära mahutada. Jah, ma ütlesin seda ja kinnitan veel kord, et neid võib sinna hulk ära mahutada. Korteriolud Ellamaa turbarabas ei ole enam niisugused, kui siis, kui meie härra Martna'ga paari aasta eest seal üheskoos käisime. Nad on palju paranenud. Selles asjas olin ma härra Martna'ga täiesti ühel arvamisel ja käisin härra professor Kink'ile samapalju peale, kui härra Martna'gi, et Ellamaa turbarabas korteriolud parandataks. Praegu on aga seal korterid tühjad. Kui härra Martna küsib, et kas on võimalik turbarabas töötamine

talvisel ajal, siis võin ma niipalju vastata, et turbarabas võib talvel väga hästi tööd teha. Esiteks ei külmeta turbakiht, mis sügaval sambla all, niivõrd ära, et seal kraavi kaevata ei saaks, ja teiseks ei ole käesoleval aastal niisuguseid külmasid olnud. Lumi on küll peale tulnud, kuid maa on alt sula. Siin tähendati, et maa olevat märg ja sellepärast ei saavat töötada, kuid ei saa nõuda, et iga koht, kus töötatakse, kuiv oleks. Härra Martna käis ka palja jalu karjas veeloikudest läbi. Miks härra Martna seda tegi? Olude sunnil. Kui tõesti tööpuudus olemas on, peavad töölised olude sunnil ka kraavi kaevama minema. Ka talvel võib kraavi kaevata, kummisaapad jalas, härra Vain. Ma olen ise niisugust tööd teinud. (J. Vain, stp: Veas kraavi kaevanud.) Olen jah, isegi talvel jaanuarikuul. Seda tööd tegin ma punkti pealt 16 aastat tagasi. Minu asukoha läheduses võeti suurema kraavi kaevamine ette ning töölised töötasid terve talve läbi kummisaapad jalas. Kraavikaevajad olid Saaremaa mehed, just sealt poolt, kust härra Jõeäär ja Kärner on. Kraavi kaevasad nad muidugi sellepärast, et omale raha teenida, mitte aga sellepärast, et minule kraavi tarvis oli.

Edasi tähendas härra Martna, et mina olevat julgenud puudutada tollipoliitikat. Härra Martna tahtis näidata, et see olevat tööliste suureks kahjuks, põllumeestele aga kasuks, kui põllutööriistu ilma tollita sisse veetakse. Kui härra Hünerson vahele hüüdis ja tähendas — kas Teie ise valmis teeksite, siis vastas härra Martna, kui ma ei eksi, ma ei ole stenogrammisti järele vaadanud, umbes nii — võidakse küll. Ei taha salata, et meie väike- ja kesktööstus teatud edusamme on teinud, kuid siiski ei suuda meie tööstus põllumajandust tööriistadega varustada. Põllumajandusel tuleb veel kaua selle järele oodata, ja kaua tööriistu mujalt sisse vedada. Põllumeestel oleks väga hea meel, kui meie tööstus nii kaugele jõuaks ja ise põllutööriistu valmistama hakkaks, sest praegu tuleb väljast sisseveetavaid tööriistu siiski ümber teha meie olude järele. Meie oleme kaugel sellest sotsialistide arvamisest, et kõik väljamaa olud peavad meil maksma hakkama. Meie selles arvamises ei ole. Tuletame meelde aega, kui tööstust sotsialistide ägedal nõudmisel õitsele taheti ajada, asutati põllutööriistade valmistamise tehas. Ei ole veel keegi suutnud unustada Krulli kurikuulsaid sahu ega neid sahu likvideerida. Kõik see näitab väga selgesti põllumeestele ära, kui kaua tuleb meil välismailt põllutööriistu sisse vedada.

Mis puutub põllumeeste maksudesse, siis olevat need härra Martna tähenduse järele õige väikesed. Härra Martna rääkis, üks põllumees olevat tema juurde tulnud ja koguni seletanud, et põllumeeste maksud on tõesti väikesed. See väide on vähe usutav. (Vahelhüüded paremalt poolt.) Ma ei taha teiega vaidlema hakata, see viiks liiga pikale. Mina olen mitu korda täiesti kindlate andmetega ära näidanud, missugune maksukoorem põllumeestel praegu on, ja missugune ta viisteist aastat tagasi oli. Vahe on nii suur, et põllumees peab praegu oma maksude äratasumiseks ligi kaks korda rohkem põllusaadusi turule viima, kui varem ajal.

Juhataja **A. Jürman**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Kroon'il.

G. Kroon (põl): Faktilise märkuse põhjuseks on järgmine asjaolu. Härra Martna tõi siit kõnetoolilt ette, nagu oleks pidanud mina oma peetud kõne eest korb õlut saama. Ma panen imeks, et lugupeetud härra Martna, kui karskuse poolehoidja, niisugust juttu ajab. Mina ei ole 37 aastat õlut pruukinud, ja kui härra Martna soovib mulle Ungari punast, ei ole see siiski mulle vastuvõetav.

Juhataja **A. Jürman**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Martna'l.

M. Martna (stp): Mina palun härra Kroon'i väga vabandada, kui mina tema karsklase südant sellega haavas. Mina aga kuulsin, mis teised ütlesid, ja kui härra Kroon selle vastu ei vaielnud, siis võtsin seda tõena. (J. Hünerson, põl: Nemad räägivad ikka niisuguseid asju.) Nad veavad sisse. Siin ei ole õieti midagi iseäralikku katki.

Juhataja **A. Jürman**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Martinson'il.

M. Martinson (põl): Et siin täna eriti pahema tiiva kõnelejad ei ole mööda saanud küsimusest, nagu oleks töötatöölisi palju, siis pean ma oma kohuseks üht linnavalitsuse tööbörssi registreerimise kaardi ära kirja teile ette lugeda, et seega näidata, missugused inimesed endid kõik tööbörsidel töötatöölisena registreerivad. Käesolev juhus ei ole üksik, vaid sarnaseid registreerimise juhtumisi on ka mujal. See näitab, et töötatöölise seisukorrast tööbörside registreerimise järgi õiget pilti ei saa. Minul on Viljandi linna tööbörssi registreerimise kaardist ära kirja, kus on järgmised andmed ühest noor-

härast, kes praegu on minu teada veel ametis, aga registreerinud töötatöolisena juba 12. novembril s. a. Ta on 26 aastat vana, ameti poolest ajakirjanik, eestlane, Eesti riigi alam, kodune haridus, keeleoskus: Eesti, Vene, Saksa keel, perekonnaliikmete arv — 3, ja Eesti ajakirjanikkude ühingu liige. Tema on lühemate vaheaegadega teeninud kunni 1917. aastani Viljandis ja varemalt Viljandi maal. Praegu töötab tema Viljandi maakonnavalitsuse administratiiv osakonna juhatajana ja saab 15.000 marka kuus. Lahkub poliitiliste intriigide tõttu, nagu ta ise siin teatab. Seda meie teame, missugused need intriigid on. Inimene on ajakirjanik ja ajakirjanikkude ühingu liige, ja mind paneb imestama see asjaolu, mis põhjustel ta töölt lahkub. Meil on palju inimesi ja ajakirjanikke, kellel tööd ega teenistust ei ole, ja kes töötavad nii, nagu vaim neid juhatab ja anded lubavad. Tööpuudusest tehakse järeldus: inimesed rändavad Brasiiliasse. Mina pean veel kord tähendama, et asunikud Tapa ümbruses on oma põllumajapidamised maha jätnud, ka mõned vanad põllumehed, ja rännanud Brasiiliasse. Mispärast nad sinna lähevad? Sellepärast, et põllumajapidamine on niivõrd rasketesse tingimustesse asetatud, mis sunnib neid talusid müüma ja välja rändama.

Juhataja **A. Jürman**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Johanson'il.

L. Johanson (stp): Üks kõneleja tähendas, et kirjalikku lepingut ei oleks tarvis, kui palk makstakse rahas ja natuuras. Aga just rahas ja natuuras makstaksegi palka. Jääksid siis lepingud üldse ära. See on esimene märkus. Teiseks — sotsialistid ei ole kunagi olnud maaparanduse laenude vastu, vaid on seda alati toetanud, küll on aga selle vastu olnud, kui neid laenusid teiseks otstarbeks ära tarvitatakse. Kolmandaks — ehituslaenusid põllumeestele oleme alati soovitanud ja toetanud. Mis puutub sellesse, nagu ei viitsiks töölised tööd teha, siis ei ole ka see õige. Meie töölised on alati virgad olnud ja lais-

kuse pärast keegi tööpuuduse all ei ole kannatanud. Niisugune seisukord on praegu, selle kohta võin Tartust kirja ette lugeda, kus on 1700 töolist töötat. (M. Laarman, põl: Kas Loorits ka seal hulgas on?) Pidage oma lubamata märkused omale. Mina olen siin, aga mitte Tartus. (Vahelhüüded.) Nimelt küsis härra Tonkman, kas härra Loorits ka seal hulgas on. Mina ei tea, kes see Loorits on, kes teda huvitab. See etteheide, et meie töölised ei viitsi tööd teha, on täiesti põhjendamata ja sellel ei ole mingit alust. Tähendati veel, et meie palga ostujõud ja palgad on head. Seda ei ole kunagi olnud. Palgad on väga madalad. Mis väljarändamisesse puutub, siis rännatakse rohkem välja maalt kui linnast, sest maal on praegu suurem tööpuudus kui linnas, maal kannatavad inimesed rohkem kui linnas. Seda ütleb iga maainimene, kes erapooletult asja peale vaatab. Siis tähendas härra Tonkman, et Riigikogus sotsialistid ja kommunistid ühinesid. See ei ole õige, sotsialistid ja kommunistid ei ole kunagi ühinenud. (J. Hünerson, põl: Kust nad sinna said?) Teie mõtlete nendest, kes on üle tulnud meie rühma, need ei ole kommunistid, vaid need on inimesed, kes tunnustavad meie põhimõtteid ja seda ilmavaadet, mis meie rühmale omane on. Mina arvan, et teie ise seda ei arva, nagu oleksid need kommunistid. Nii et sotsialistide ja kommunistide vahel on vahe olemas. Sellepärast on sarnane veesegamine täiesti lubamatu võte. Mis puutub kommunistlikku kihutustöösse, siis ei ole seda kommunistide poolt sugugi enam tehtud, kui teie poolt. Niisugust kihutustööd teevad kogupõllumehed. (Vahelhüüded: Lõpetada!)

Juhataja **A. Jürman**: On ettepanek tehtud, koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 2 p.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **A. Rei**.

Abiesimees **A. Jürman**.

Abisekretäär **J. Piiskar**.